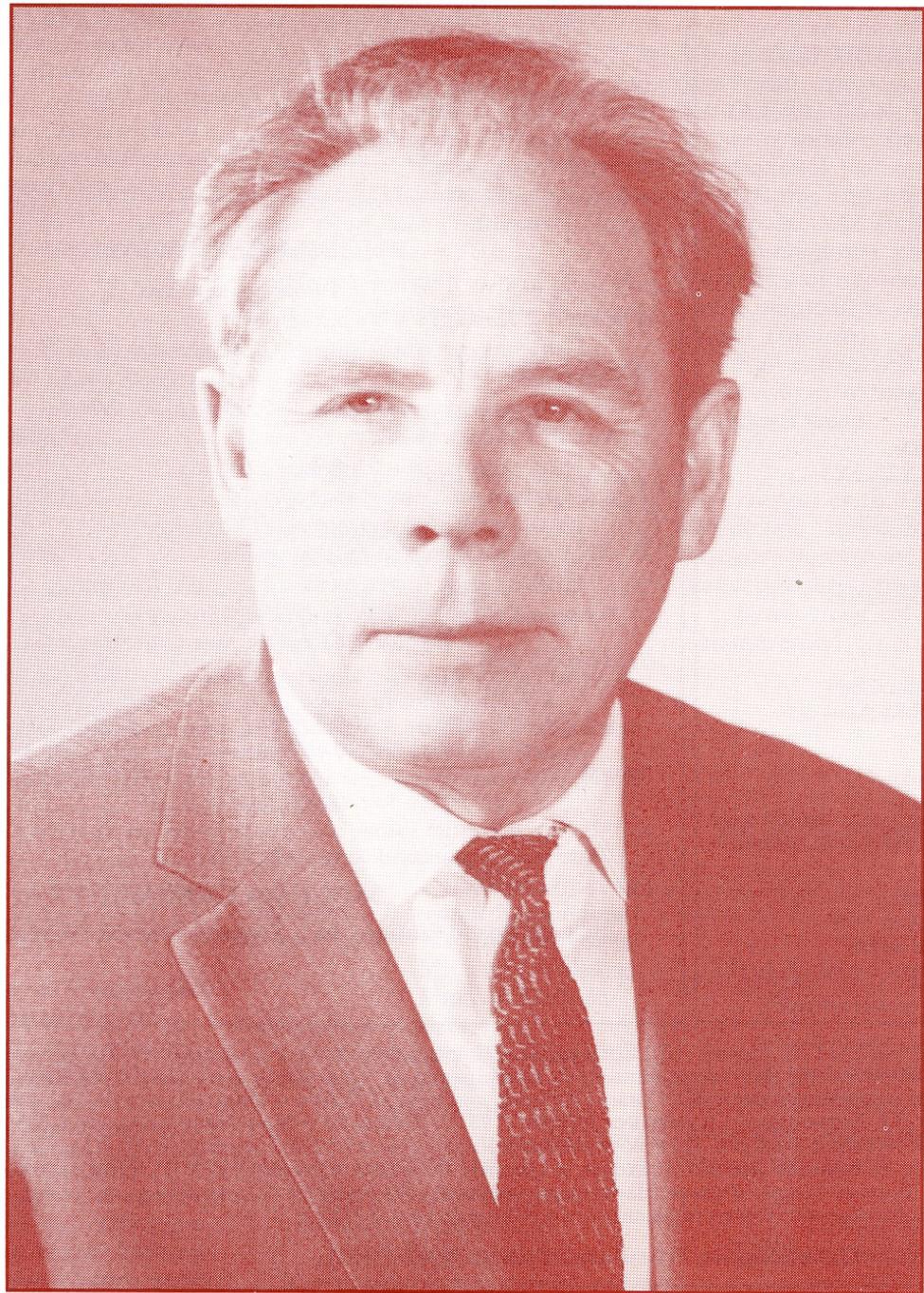

Молода Україна

журнал українського демократичного молоді

РІК ВИДАННЯ XLIII ВЕРЕСЕНЬ-ЖОВТЕНЬ -- 1993 -- SEPTEMBER-OCTOBER

Ч. 421

НАШІ ПРЕДСТАВНИЦТВА:

В Канаді:

B. Yaremchenko,
28 Frontenac Rd.
London, Ontario

Ihor J. Lysyk,
885 Beaufort Ct.
Oshawa, Ont. L1G 7J7

T. Boyko,
2582 Cornwall Dr.
Penticton, B.C. Y2A 6X3

В США:

Головний представник

Iw. Ivahnenko,
72 Feather Bed In.
Hopewell, N.J. 08525

Pawlo Prokopenko,
75 Kennedy Circle
Rochester, N.Y. 14609

W. Ponomarenko,
5802 Vandalia Ave. S.W.
Cleveland, Ohio 44144

МОЛОДА УКРАЇНА

Видає Центральний Комітет
Об'єднання Демократичної
Української Молоді

Голова ЦК: М. МОРОЗ
Редактус Колегія:
Л. Ліщина -- редактор,
Ю. Криволап, В. Родак,
А. Лисий, О. Пошиваник,
Л. Павлюк, О. Харченко,
В. Корець.

Адміністратор Зіна Корець
Tel. (416) 763-3422

MOLODA UKRAINA

A Ukrainian Monthly Magazine
Published by the Central Committee
of the Ukrainian Canadian Youth
Association -- ODUM

In USA -- Association of American
Youth of Ukrainian Descent.

President: M. Moroz

3253 Lakeshore Blvd. W.
Toronto, Ont. M8V 1M3

Це поширене число підготувала Валентина Родак.

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ:

Річна передплата

У США, у Канаді і в Україні ..... 25.00 доларів
Ціна одного примірника: 2.50 дол.

В Австралії ..... 17.00 дол. (австрал.)
Ціна одного примірника: 2.00 дол.

В Англії і Німеччині ..... 18.00 дол. (америк.)
Ціна одного примірника: 2.05 дол.

В усіх інших країнах Європи ..... 17.00 дол. (америк.)
Ціна одного примірника: 1.70 дол.

В усіх країнах Південної Америки ..... 15.00 дол. (америк.)
Ціна одного примірника: 1.25 дол. (америк.)

Зазначене число після прізвища передплатника означає останнє число
журналу, за яке заплачено передплату.

За зміну адреси просимо присилати поштові значки або інтернаціональні
купони (International coupons) на суму 65 канадських центів.

Редакція не приймає матеріалів без підпису автора і застерігає за собою
право скорочувати статті і правити мову, рукописів не повертає.
Статті підписані прізвищем або ініціалами автора не завжди відповідають
поглядам редакції.

За зміст і мову оголошень редакція не відповідає.
Листування з редакцією та адміністрацією просимо слати на адресу:

MOLODA UKRAINA

Box 40, Postal Station "M", Toronto, Ontario, Canada, M6S 4T2

В ЦЬОМУ ЧИСЛІ ЧИТАЙТЕ: Поезії -- В. Сосюра, М. Вінграновський, М. Пронченко, Р. Одокіенко, О. Веретенченко. Борис Гміря (До 90-ліття від дня народження); В. Оліфіренко -- "Народився я на станції Дебальцеве..."; М. Гавриш -- Володимир Сосюра на тлі його епохи; Ю. Ганас -- Еліксир для душі; І. Дзюба -- Незалежність України і проблеми культури (уривок); Д. Струк; О. Харченко -- Одумівська зустріч -- 93; Г. Хоткевич -- Про Гната Хоткевича, До любих земляків; О. Ковальова -- На кобзарських стежках; До всіх українців в Україні і не в Україні живущих!; О. Ющенко -- Діялог з "Послом пісні"; О. Харченко -- Весільні дзвони Анатолія й Оксани. Сторінка Юного ОДУМ-у. Канадсько-український фонд Б. Гміри; Про фонд Бориса Гміри. Ухвали Науково-практичної конференції "Слобожанщина: голодомор 1932-1933 рр." Некрологи. Листи до редакції. Свято державності в Міннеаполісі (США).

НА ОБКЛАДИНЦІ: Співак Борис Романович Гміря (1903-1969).

БОРИС ГМИРЯ

(До 90-ліття від дня народження)

Вшановуючи річницю народного артиста України Бориса Романовича Гмири, передруковуємо з книжки "Борис Гмиря: статті, листи, спогади" (вид. "Муз. Укр.", Київ 1975 р.) уривки з деяких статей про життя і творчість великого співака.

Швидкоплинний час все далі й далі відносить події минулого, віddaє образи тих, що жили серед нас і своєю творчістю бентежили наші думки й почуття. Та пам'ять людська, зберігаючи ті образи в своїх глибинах, на них, мов на дорогоцінних алмазах, відшліфовує нові й нові грані неповторності.

У нашій пам'яті ще не відчунали захоплені аплодисменти, що стрясали стіни залів багатьох міст нашої країни й світу, в ній ще ззвучить живий голос співака, що, здається, ввібрає у себе все -- красу, задушевність і те особливе, притаманне співочій душі народу, замілювання співом.

Чим далі відходить у минуле живий образ Бориса Гмири, тим ясніше усвідомлюємо, що серед нас жив один із найбільших наших співаків цієї доби, чиє ім'я стане поряд з іменами найславнішими.

Борис Романович Гмиря народився 5 серпня 1903 року в невеличкому українському місті Лебедині на Сумщині в родині робітника-каменяра. Пізніше він так згадує своє дитинство: "Злідні були страшенні, навіть хліб ділили по шматочку..."* З особливим теплом згадує співак свою матір: "Але не безрадісним було мое дитинство і юність. Глибока, ніжна любов матері осявала світлом наше сіре життя". І далі: "...Мати зуміла виховати в мені ті якості, які потрібні художниківі-творцеві: спостережливість, душевну ніжність і вміння по-справжньому любити людей, відчувати їхні переживання, любити природу і, як кажуть, відчувати паході землі".

Одинадцяти років, після закінчення початкової школи, молодий хлопець пішов працювати. Спочатку -- "хлопчиком" на побігеньках при з'їзді мирових суддів, потім, після 1917 року, друкував на машинці у повітовому виконкомі. Це в тому ж Лебедині. Вир життя перекидає його з місця на місце. Чорнороб на суднобудівному заводі і вантажник у Севастопольському порту, матрос і кочегар на торговельних пароплавах...

Повернувшись до Лебedina в 1921 році, він працює секретарем повітового земвідділу. В 1924-1927 роках завідує сільбудом у с. Решетилівці на Полтавщині, працює у Полтаві відповідальним секретарем товариства "Геть неписьменність".

Лише з 1930 року починається сталій і визначальний для майбутнього період у житті Б. Гмири. В 1935

році він закінчує з відзнакою Харківський інженерно-будівельний інститут, а в 1939 році -- Харківську державну консерваторію по класі вокалу професора П.В. Голубєва.

Любов до музики здавна володіла душою Гмири. "Ще з дитинства не можу забути тієї душевної наслоди, так, саме наслоди, що охоплювала мене, коли, бувало, почую звуки фортепіано, що линули з "панського" дому за високим парканом. Я прямо-таки прикипав до паркану і міг годинами слухати більше ніж невибагливу гру..."

Велика й різnobічна художня обдарованість владно кличе юнака в непізнані й заповітні далі. Він пробує свої сили в малярстві, вчиться грі на духових інструментах, багато співає в самодіяльноті. Консерваторія стає логічним і щасливим етапним пунктом на шляхах пошукув життєвого покликання. Далі починається важкий, сповнений впертої і цілеспрямованої праці, шлях до вершин вокального мистецтва.

Б. Гмиря почав вчитися співу в 30-літньому віці, вже маючи перед собою чітко визначену перспективу інженерної діяльності. В консерваторію він прийшов людиною духовно сформованою, з великим життєвим досвідом. В поєднанні з високою музичною обдарованістю, допитливим розумом, чутливою до художніх явищ натурою це зумовило успіх, якого він досягає в перші ж роки навчання. В своїх записках педагога (Борис Романович Гмиря, М., Госмузиздат, 1959) професор П.В. Голубєв так характеризує Гмирю-студента: "Все пройдене він засвоював надзвичайно міцно. Жодної з нових вправ Гмиря не починав, аж поки йому не ставало зрозумілими їх призначення й мета. І ніколи не поспішав... Товариши по консерваторії часто випереджали його щодо кількості вивчених творів, але беззастережно поступалися перед ним у глибині проробки й самостійності інтерпретації".

Надзвичайної краси голос Гмири не залишився непоміченим. Вже в 1936 році його запрошують на роботу до Харківської опери. Велика працездатність і цілеспрямованість допомагають йому поєднувати роботу в театрі з навчанням у консерваторії.

1939 року ім'я студента консерваторії Б. Гмири стає відомим усій країні. Він одержує звання лавреата Всеосоюзного конкурсу вокалістів, завоювавши на ньому другу премію (першої премії не присуджено ні кому). Того ж року, після закінчення консерваторії, Б. Гмирю запрошують на роботу в Київський академічний театр опери і балету ім. Т.Г. Шевченка.

На сцені цього прославленого театру на повну силу розкрився талант Гмири -- оперного співака. Становлення його як артиста опери відбувалося в оточенні таких славних корифеїв української оперної сцени,

* Ця й подальші цитати взяте з автобіографії Б.Р. Гмири.

як М. Литвиненко-Вольгемут, О. Петрусенко, З. Гайдай, М. Донець, І. Паторжинський, Ю. Кипоренко-Доманський, А. Іванов, М. Гришко. "Таке оточення, -- згадує Б. Гмиря, -- сприяло творчому зростанню, піднімало в творчому змаганні до високих звершень".

(Г. Майборода)

"На роботі артиста-соліста працював до евакуації у м. Харкові в 1941 р.

В Харкові, складаючи речі для подальшої евакуації, я дістав тяжку травму хребта і був відправлений каретою швидкої допомоги, за розпорядженням Українського комітету в справах мистецтв, в Харківський рентгенінститут. В цьому інституті, незважаючи на неодноразові прохання про евакуацію, позбавлений можливості рухатися я пролежав до заняття міста окупантами. Роки 1942-1943 перебував у Полтаві та Кам'янець-Подільському; 26 березня ми були звільнені нашими військами.

Урядовою телеграмою я був відкліканний у Київський оперний театр."

(З автобіографії 1957 р.)

У Київському театрі опери і балету ім. Т.Г. Шевченка Борис Гмиря працював від 1944 р. до 1961 р. З 1961 р. перебував на пенсії.

За виконавсько-музичну діяльність відзначений званням та нагородами. Борис Гмиря -- народний артист (1951) і лавреат Державної премії (1952).

"Слухаючи Гмірю, насамперед захоплюється глибиною проникнення виконавця в зміст твору, вмінням з надзвичайною емоційною силою розкрити безліч нових, непомічених тут досі думок, почутів, найтонших душевних рухів. Навіть коли слухаєш в його виконанні вдруге, втрете, вдесяте той же твір, спостерігаєш не повторення, а справжню надхнену творчість, живе життя."

1956 р. Луцький (Душа пісні)

"Говорячи про високий рівень виконавської майстерності Б. Гмірі не можна обминути його творчого стилю. А він, насамперед, полягає в умінні розкрити багатий зміст і емоційний підтекст кожної пісні виключно засобами співу, майже без допомоги зовнішніх рис, жестів, міміки, ефектних поз. Цей, так би

мовити, клясичний стиль доступний лише артистові з досконалими вокальними і музичними даними."

1957 р. Пономаренко (Концерт Гмири)

"Тарас Бульба -- одна з моїх найулюблених партій. (Партію Тараса в опері М. Лисенка "Тарас Бульба", лібретто М.П. Старицького, Б. Гмиря вперше виконав 22 травня 1960 року.) Щоразу, коли доводилось виступати в цій ролі, мене огортало почуття якоїсь урочистоти, чистоти, хвилювання... Адже я повинен був відобразити через Тараса Бульбу всю багатогранність народного характеру в минулому і, протягнувши історичну нитку, -- в сучасному. Відобразити його гуманізм, бездоганне служіння вітчизні, піднесений ліризм і водночас драматизм на найвищому рівні.

По-моєму, більш сильного духом патріота, більш гуманного, нестримно полум'яного, благородного, вольового, цільного в оперній літературі немає.

Виконавці цієї партії в минулому, з огляду на високу теситуру, скоротили половину арії перед страхою Андрія, і саме ту половину, в якій композитор доводить Тараса до розпачу. Це різко знижувало образ Тараса і всю сценічну дію.

Я відновив цю сцену (за автором), і все стало на своє місце.

Усе це свідчить про величезні труднощі у створенні такого образу і про те щастя -- так, щастя виконавця, -- коли задумане вдається..."

(Рукопис. Написано 9 лютого 1968 р.)

"Природа наділила Бориса Романовича Гмірю голосом виняткової краси і виразності. Вона влила в його душу здатність розуміти найтонші відтінки, найтонші риси стилю того, до чого він звертався, хай це буде народня пісня, романський чи клясична арія. Але для тих, хто хотів би глибше розуміти і -- головне -- наслідувати цю прекрасну рису видатного нашого співака, повчальним буде все його життя в музиці, повчальним буде ставлення його до свого мистецтва, як до покликання художнього і громадського, повчальним буде його любов неподільна і ні на що не розміняна до цього мистецтва. Весь образ життя цього співака -- це життя, наповнене безнастяною працею над собою..."

(Г. Майборода)

Борис Гміря в ролі Трохіма.

Кадр із кінофільму "Наймичка" по одноіменній опері М. Вериківського.

В ролі Насті народня артистка Л. Руденко.

Володимир СОСЮРА

САД

* * *

Дихання осени уже на квіти впало,
у зелені дерев сумує де-не-де
уже пожовклив лист... Прозоро й тихо стало,
і холод голубий алеями бреде.

Так і в крові моїй я чую тихий голос,
що осени пора по днях моїх бреде...
І хоч і ще густий і чорний в мене волос,
та сивина у нім сріблиться де-не-де.

Та доки буду йти я милою землею,
диханням весняним пісень і дум моїх
я вкрию од вітрів квітки душі моєї,
щоб не згубив навік осінній холод їх.

Їм старости нема. Любов до Батьківщини
їх молодить завжди під поглядом твоїм.
І осінь днів моїх я радісно зустріну
і до кінця життя залишусь молодим.

1948

* * *

Задума, і спомини, й спокій...
Знайомі і милі місця,
де гай задивися високий
в глибокій воді Дінця.

І гори крейдяні, і поле,
осяяні, повні окрас,
я вас не забуду ніколи,
хоч в місто пішов я од вас.

Пішов на пісенні покоси,
солодкої повний снаги.
А серцеві сняться ще й досі
нахучі Дінця береги.

І кручі, багряні кручі,
на кручах біленькі хатки,
і труби заводу могучі,
відбиті у лоні ріки.

І сниться, все сниться й донині
берізки тонкий силует.
Хоч знаний я всій Батьківщині,
а все ж я донецький поет.

1957

* * *

Осінній сад шумить... Але у шумі тому
привітної весни я чую голоси,
я бачу зелень трав крізь золоту утому
багрянородної прощаальної краси.

Я чую солов'їв... В чудеснім їхнім хорі
мов потопа зоря, як і душа моя...
І виснуть на квітках слезинки рос прозорі...
Хай осінь навколо, -- весною повен я.

Замріялись гаї, і все земля в задумі...
Як не любить цих днів останньої краси!
Хай осінь навколо -- в її прощаальнім шумі
привітної весни я чую голоси.

1957

Вірш "Сад" написаний з нагоди Шевченкового свята
та підсумку національно-культурного будівництва
України за часу так званої "українізації".

В огні нестримної навали
рубали, різали наш сад...
А ми дивилися назад
і за минулім сумували...

Руками власними тюрму
творили ми собі одвічну...
О, будьте прокляті, -- кому
назад повернuto обличчя!

Брати нас брали на штики
за слово, правою повите...
Ви ж розумієте?! Віки
не знали ми, чиї ми діти!...

Хтось застромив у серцешило
в чеканні марному весни...
В саду розкішному лишились
одні пеньки та бур'яни.

Кати на струни наші жили
тягли із рук, як сон, блідих...
і з нас співців собі купили,
щоб грали їм на струнах тих.

Ми йшли кривавими стежками,
нам тільки снivся волі гук.
І похоронно над полями
кричав і плакав чорний крук...

Він нам кричав про волі гнів,
щоб ми повстали, захотіли!...
І кривавий дзюб об струни-жили
в безкрайм розпачі точив...

Коли ж приходили раби
володарям на струнах грати,
серця не тисло від журби
і не обурювали грати...

А струни плакали... Не в бій --
вони нас кликали в утому...
Та от прийшов співець новий
і в струни вдарив по-новому.

І ми здригнули!... Душі громом
залив музичний буревій,
що мчав, мов рокоти ріки,
що рвався вдалъ крізь піну шалу!...
І розцвіли старі пеньки,
і бур'яни травою стали...

Це вдень було, коли той спів
так схвилював серця всім хорі...
А уночі вже сад шумів
і крізь гілля сміялись зорі...
Так несподівано і скоро
наш сад постав і зашумів...

Його рубали, а він ріс!
На місці зрубаного дуба
росли нові!... І навіть хмиз
угору дерся!... Краю любий!...

Ми дочекалися весни,
ми вже підходимо до брами!...
Це ти той сад, о краю мій,
колись порубаний катами!...
Над золотими берегами
ти знов шумиш, такий рясний...

1928, Харків

Вадим ОЛІФІРЕНКО

"НАРОДИВСЯ Я НА СТАНЦІЇ ДЕБАЛЬЦЕВЕ..."

Про те, що Володимир Сосюра -- співець Донбасу, знають усі. Але про те, де він народився, інколи можна почути дивні речі. Так, зокрема, нещодавно в радіоінформації про присудження обласних премій ім. Сосюри письменникам Донеччини, кореспондент сказав, що Сосюра народився в Третій Роті. А кілька років тому з вуст одного з керівників Дебальцевого, я почув, що поет тут, у місті, не народився, а десь там на хуторах... тобто не в Дебальцевому...

У цьому зв'язку я згадав відому у світі історію з визначенням батьківщини славетного поета Італії Данте Алі'єрі: виявляється, сім міст до сьогодні змагаються за право називатись батьківчиною цього поета. Дійсно, немає пророка у своїй вітчизні, і це, мабуть, найбільше проявляється у нас, українців...

Разом з тим, подумки переглянувши поезії Сосюри про рідний край, ми не згадаємо жодної, в якій би Сосюра назвав рідним містом Дебальцеве... Про Донбас є, про Донеччину є, про Третю Роту є, а от про рідне Дебальцеве, де він дійсно народився, немає згадок у поетичному слові нашого земляка... А може, такий твір є? Так, і про це я хотів би розповісти у зв'язку з ювілеем нашого славного поета-земляка.

Раніше вірш ніде не друкувався, хіба що в малотиражній дебальцівській робітничій газеті. Як розповідала мені вчителька з Дебальцевого Валентина Іванівна Возруд, редактор "Дебальцівського робітника" Б. А. Литвиненко у 1962 році звернувся листовно до В. Сосюри з проханням надіслати землякам своє фото для міського музею. Поет разом з фотографією прислав вірш "Дебальцеве". Сподіваюсь, що читачі "Східного часопису" читатимуть його вперше.

Крім того, щоб дата і місце народження поета надалі ні в кого не викликали сумнівів, наводжу ще одне свідчення поета про місце його народження, взяте з роману "Третя Рота":

"Народився я на станції Дебальцеве о десятій годині ранку шостого січня 1898 року. Народився на тиждень раніше. Це було так. Мати на останнім місяці вагітності виходила з вагона, і її ударив в живіт гострим кутом скрині якийсь пасажир. Він це зробив ненавмисне. Але мені від того було не легше. Мабуть, він ударив мене в ліву половину голови, і від того я народився передчасно".

Любити свій край -- це для народу жити,
боротися за юне, за нове.
Любити свій край -- це значить все любити;
у чим його святе ім'я живе.

В. Сосюра, 1957 р.

Ось таким чином місце свого народження поет засвідчив двічі: у прозі й у вірші.

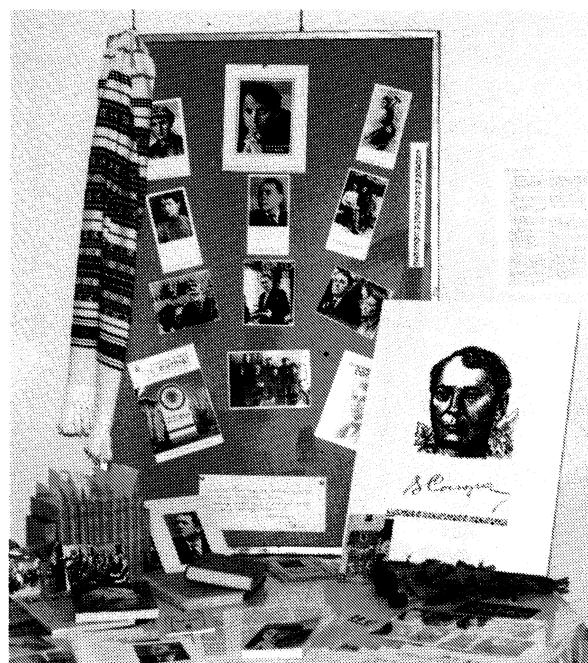
В. СОСЮРА

ДЕБАЛЬЦЕВЕ

(уривок)

У імені твоїм
Я чую рейок дзвін.
Дало мені життя ти
У срібний день зимовий,
Щоб, як і всі,
Я йшов з тобою до вершин,
І розцвіла весна
І дружби і любови.
Маленьким хлопчиком
По вулицях твоїх
Так часто бігав я
Із друзями своїми,
І райські яблучка
Рвав у садках густих...
А дні пливуть, пливуть,
Немов заводів дим.
Дебальцеве мое,
Колиско днів моїх,
Це ти мені дало
Співучу ніжну вдачу
І, славлячи життя
Невиданий розбіг,
Я піснею тобі,
Дебальцеве, віддячу...

"Східний часопис",
січень 1993 р.

Частина виставки присвячена життю і творчості

В. Сосюри.

Торонто, 22-го жовтня 1993 р.

Фото -- П. Родака.

Микола ГАВРИШ

ВОЛОДИМИР СОСЮРА НА ТЛІ ЙОГО ЕПОХИ

Говорити про Володимира Сосюру -- це значить розповідати про суцільну трагедію мистецької душі. Тому, що доба, в якій він жив і творив, була однією з найбільш хвилюючих і водночас найстрашніших у новітній історії України.

Ідеологічна мораль тих часів диктувалася простим, але страшним принципом: хто не з нами, той проти нас. А це означало, що навіть нейтральним не мав права бути ніхто. Цього було не досить.

До мистців, що стояли поза політикою, ставилися вороже, їх підозрювали, їх звинувачували в тому, що вони відстали від життя, не хочуть йти в ногу з часом і мріють про повернення старого. Це було добре видно на прикладі неоклясиків. Рильського, приміром, звинувачували в тому, що він сидить з вудочкою і ловить рибу, в той час, коли навколо йде запекла ідеологічна боротьба, коли будується нове соціалістичне суспільство.

Якщо котрийсь із пролетарських письменників чи поетів виходив з якимось новим гаслом, інші письменники не мали права від нього відставати.

Тоді існували теми, які мусили розробляти всі. Тут не було мови про наслідування. Просто ніхто не мав права залишатися позаду, бути несучасним, не дотримуватися генеральної лінії. Коли нападали на когось, його атакували всі. І треба було мати неабияку мужність, щоб не погодитися з масовою думкою. Ті, хто не погоджувалися, довго не існували... Коли настав період зображення кривавих розправ над ворогами радянської влади, кров з'явилася на сторінках творів майже всіх тодішніх пролетарських письменників, бо пролетарський письменник писав про те, що було потрібно владі. Якщо він цього не робив, значить він не підтримував влади, був її клясовим ворогом.

Унаслідок цього заіснувала література ненависті, література погроз і прокльонів. Це звучить трагічно, але так було...

Якщо звичайні письменники робили це, то як міг поет із заплямленим минулім, із 14-місячною службою в армії Петлюри поводити себе інакше? Як міг він не показувати своєї ненависті до визискувачів пролетаріату, до ворогів робітничої клясі?

Адже дуже скоро запанувала ситуація, в якій влада масово нищила свідомих українців без жодної з їхнього боку вини. А тут урядовим чинникам трапилася така, можна сказати, Богом послана нагода впливати морально на поета, на кожному кроці нагадуючи йому про його безперечно вороже минуле й загрожуючи йому розправою.

Для молодого поета настають надзвичайно складні часи. Демонструвати свою лояльність він мусить одночасово на різних відтінках: він мусить доводити, що він поет сучасний, що порвав з минулім, доводити, що він поет пролетарський, а, головне, що

він усією душою ненавидить поміщиків, капіталістів, петлюрівців та всіх інших справжніх чи уявних ворогів робочого люду, а значить і влади пролетаріату.

Якщо ідеолог пролетарської літератури В. Блакитний вимагав:

...і треба крові... Крові,
Щоб спалахнула пристрасно п'яно...

То як міг Сосюра писати інакше, коли він більше ніж, хто інший, мусив доводити свою відданість владі?

У ті роки багатьом письменникам доводилося пристосовуватися до нових обставин. Тому що він був лірик із м'яким укладом душі, йому було тяжче встягти проти вимог влади.

До того ж слід пам'ятати, що загальні настрої в літературі й суспільстві тих часів теж не дисциплінували людей. Особливо таких молодих, як він у той час. Після революції та громадянської війни прийшло певне розслаблення моралі, і в мистецьких колах були досить помітні настрої богеми. Та й модні тоді ідеї побудови нового суспільства, справедливого й без визискувачів, безумовно теж захоплювали недосвідченого мрійника-поета, який міг і щиро повірити в обіцянки влади. А вірив у них не він один. Вірило в них багато, особливо молодих. НЕП із його короткотривалим послабленням жорстокого урядового контролю й піднесенням матеріального добробуту, теж давав деякі надії на поліпшення існуючого стану речей. Тому не можна заперечувати впливу на поета його оточення та його молодого віку.

Але Сосюра не залишався бездумним віршувальником. Його свідомість гостро сприймала все, що відбувалося навколо, пригадувала, порівнювала.

Тоді з-під його пера з'являлися поезії, у яких йому хотілося вірити, що недаремно страждав його народ, хотілося вірити в краще майбутнє. Поезії, у яких він щиро і з надією писав:

О, не даремно, ні, в степах гули гармати,
і ллялась наша кров, і падали брати...

Більше, ніж хто інший, Сосюра думками повертається у власне минуле, де

...сплелися і шлик, і шолом.

себто шлик вояка УНР і шолом-будьоновка червоноармійця.

Він каже, що в його власній творчості:

Сплелися боротьба й кохання, --
і кращий хто, не знаю я.

Та про що не писав би Сосюра, він скрізь залишався романтиком, поетом далеко непересічного рівня. Навіть просякнені духом його часу поезії, завжди мали в собі лірику. Поруч із програмовими гаслами

"боротьба", "Жовтень", "завод", "праця" жив естетичний образ:

*Шахти, цегельні, заводи,
хлопці на зміну -- вночі...
Місяць у полі бродить,
в траві лице вмочив.*

Така, здається, буденщина, а все ж перевита з поезією:

*Іду. А далеко трамваї
прощаально і журно дзвенять.
Лиш вітер у полі гуляє,
жене золотого коня.*

А клясова боротьба продовжується. Триває і боротьба в поетовому серці. Він хоч і намагається йти в ногу з часом, але йому стає все тяжче тримати крок.

Його терзає непевність, не дає спокою совість. Бо ось загострюється нагінка на інакомислячих, від нього сподіваються дії. Якщо колись це робила всесильна Чека, то тепер не спускає з нього пильного ока ГПУ.

Стан, коли поет відчуває і думає одне, а писати мусить щось протилежне, з чим він зовсім не погоджується, виконувати замовлення -- це перший крок до духового роздвоєння, до шизофренії.

Добрий свідченням про його тодішній стан є відома поезія про двох Володьок, що живуть у ньому: один з них комуніст, а другий -- націоналіст.

Сосюра, сам колишній петлюрівець, не міг писати про визвольні змагання, гайдамаків чи УНР інакше, ніж це робили поети, репутація яких не була заплямлена. Писати в примирливому дусі про боротьбу за самостійну Україну -- означало підписати свій власний смертний вирок...

Інстинкт самозбереження вимагав від поета віршів, у яких він лаяв супротивників радянської влади, оспіував розстріли й розправу з ворогом. І чим гостріші, чим завзятіші були його напади на тих, проти кого він справді не мав нічого, тим кращі, здавалося йому, були його шанси вижити.

Доводячи свою лояльність до радянської влади, він приєднує свій голос до тих, які засуджували неоклясиків і в журнальній статті каже, що Рильський пише про "співучий Лан'гедок, де всякі "Мадони", "Дездемони", але немає й тіні тієї великої епохи, яку ми зараз переживаємо". Мовляв, "Рильський -- поет одміраючих естетів". І тут же він не може себе стримати й продовжує: "...в нього музичний вірш, свіжі епітети й витончені рими". А кінчає статтю словами: "...багатьом нашим поетам треба поучитись форми у Рильського, бо він не тільки глибокий лірик, а й добрий фаховець".

В українській літературі тих часів нуртували пристрасті. Виникали й розпадалися масові письменницькі організації: "Плуг", "Гарт", "Молот", "Вапліте", "Молодняк", ВУСПП, "Марс" та інші. Письменники переходили від однієї спілки до іншої. Виникали сварки, непорозуміння, взаємні обвинувачення в антимарксизмі. Тяжко було в таких умовах зберігати баланс і духову рівновагу!

Під час літературної дискусії Сосюра не міг стояти осторонь. У березні 1927 р., в першому числі ювілейного органу "Літературна газета" з'явилася його гнівна поезія, скерована саме проти тих, хто намагався зберігати нейтралітет і не брати участі в тій гістерії, що не раз охоплювала пролетарські письменницькі кола.

Бо влада саме тоді вирішила, що, поскільки з так званими відкритими ворогами справа більш-менш покінчена, пора взятися за "схованіх" супротивників. Такі, мовляв, є тут серед нас, але вони мовчать і ведуть свою антинародну політику спідтишка. І головна небезпека тут, звичайно, письменники, бо вони мають тенденцію промовляти до мас.

Ta, звертаючись до неоклясиків, Сосюра водночас промовляє і до України, хоч тут знову поруч із ширим патріотизмом звучить і неодмінна нота, без якої не мав права писати ніхто.

*Вкраїно!... Боле мій!... Ти в нас -- як крик, як рана!
О скільки сил дає твоя сумна земля!
Ти, як і ми, -- вперед!... В Комуни даль кохану!
Вся в думі димарів, замурзана моя!*

Часи й далі були неспокійні. Починається диригована владою серія нападів на українську еміграцію. Сосюра пише сповнений погроз вірш проти українського діяча Спиридона Черкасенка (1926) "Ми прийдем і туди!", а згодом велику поему "Відповідь" (1927), скеровану проти поета Євгена Маланюка.

У той період не існувало "безпечних" тем, бо вчораши аворитети нині засуджувалися і звинувачувалися у різних гріхах і злочинах. Приміром, Троцького охоче цитували в літературних дискусіях і в пресі взагалі, а потім проголосили запеклим ворогом народу.

Якщо письменник деякий час не писав, його викликали в ГПУ на "тиху розмову" й питали: "А чого це Ви не пишете? Що Ви не хочете більше служити рідній державі, народові, партії?"

Якщо письменник вдавався в історію, йому закидали втечу від сучасності, або й український буржуазний націоналізм, у випадку, коли ходило про твір з історії України.

Написані в ті роки Сосюрині поеми довший час не входили до збірок його творів, іхне існування взагалі стараються замовчувати, як це сталося з його поемами "Мазепа", "Нальотчиця", "Махно", довшим віршем "Машиністка".

Та, незважаючи на його ніби-то відданість партії і одночасне засуджування його офіційними критиками, поет дуже скоро виріс на одного з найбільш популярних і знаних поетів України. Навіть у простого малоосвіченого селянства було три улюблениці: Тарас Шевченко, Остап Вишня і Володимир Сосюра, не кажучи вже про більш витончених знавців і цінувальників поезії, а особливо студенток, яких тоді назвали робфаківками.

Адже основною рисою його творчості завжди була лірична молодість, захоплення, притаманні саме молодим.

І молодим він залишився й далі:

*Хай брови сивіють... Ми люди.
Душа ж моя юнню сія,
і старости знати не буде
закохана пісня моя. (1948)*

писав він у 50 років.

Навіть у пізніших творах Сосюри звучать теми вічної молодості, кохання. У деяких його поезіях ліричним героєм може бути й немолода людина. І хоч він і далі тримається ліричних жанрів, вироблених у 20-30 роках, у його творчості все більше віршів-роздумів. Він підсумовує побачене в житті, пережите. Та незмінною залишається його любов до України.

І в пануючій задушливій атмосфері Сосюра спромігся на справжні шедеври в поезії, де в кожному рядку -- новий образ:

*Уже зоря золоторога,
де полинями зацвіло,
кладе на огненні пороги
своє сивіюче крило.*

або

*В поля з пахучої долоні
червінці осінь просіва...
А десь біжать залізні коні,
і пахне холодом трава...*

Його постійно цькували й звинувачували в ідеалізмі, в пессимістичних занепадницьких мотивах, висловлених у, скажімо, деяких поезіях збірки "Місто". А потім -- навпаки, в тому, що він перебував під впливом лівацьких і максималістичних тенденцій засуджених партією пролеткультівців. В його поезії увесь час шукали ознак українського буржуазного націоналізму. Ну і, звісно, знаходили їх скільки завгодно!

Все це, безумовно, дуже впливало на психіку Сосюри. Немає нічого дивного, що він писав (1926) поезії, що відбивали його настрої у той час:

*Вже до серця доходить отрута...
Як старому, минулого жаль...
Пут' моя у каміння закута,
І на кожному розі печаль...*

Або ще таку:

*Мое сяйво погасло навіки,
одцвіли всі хвилини і дні.
Скоро, скоро під реїт і крики
догоря я на власнім вогні.*

А "реготу й криків" не бракувало. Знаходилися критики, що закидали йому безнадійність, відрив від мас та інші гріхи. Писали, що "Сосюра став на роздоріжжі, не знаючи, чим же тепер повинен жити пролетарський поет". А партія все дужче втручалася до літератури, вказувала письменникам, що їм робити, як писати.

Реакцію на таке трактування бачимо в поемі Рильського "Чумаки". Тут поет порівнюється з вільним птахом який:

*Співа що хоче і співа як хоче,
Хоч би сто раз казали це і як
Йому Белінський, Лессінг і Коряк.*

Максим Рильський і Володимир Сосюра.

Це пряма й незавуальнована заява, що ні російські, ні чужоземні, ні зрештою українські радянські критики не мусили б контролювати поетичної творчості, обмежувати поетів у виборі тематики й форми.

Та іронія долі була така, що майже всіх партійних критиків пізніше обвинувачували у різних ухилях і нищили. Знищений був Коряк, ліквідували Андрія Хвилю, не стало Щупака, Лакизи.

Тому, що він жив саме в епоху найбільшого фізичного й духового терору, поетові випало увесь час змагатися з власною совістю, йти проти власних переважань. Йому, талановитому відомому поетові, довелося, і то не раз, вислухувати критику, напучування й вказівки органів НКВД і згідно з цими вказівками й вимогами по кілька разів переробляти свої вірші.

Сосюра, лірик, що наповнив усе життя поезією, як і всі, мусив брати участь у так званих кампаніях. Уряд проголошував "Лицем до села" чи, скажімо, "Дніпрельстан". До даного об'єкту посылали бригади письменників-агітаторів, щоб, з одного боку, закликати працюючих до дальших зусиль, а з другого -- збирати матеріял для майбутньої творчості. Бо всі мистці повинні були обов'язково створити щось на цю, задану їм, тему.

Доходило до абсурду. Тому що керівництво ВУСПП-у, спілки, до якої належав і Сосюра, почало вимагати від нього більшого "зв'язку з життям", у роках 1929-30 поет пішов на завод працювати слюсарем.

Та які випробування не доводилось йому переходити, він залишався чи не найкращим поетом в Україні. Бо багатьох інших прекрасних поетів, таких, як Плужник, понищили. Тичина перестав бути поетом, поезія колишнього неокласика Рильського, зламаного владою, теж великою мірою була творчістю на замовлення. А іншим добрим поетам, що, як і всі, теж писали на замовлення, просто бракувало тієї неповторної ліричності, що була притаманна одному Сосюри.

Його авторські вечори завжди приваблювали силу слухачів, що довго не відпускали його, вимагаючи все нових і нових віршів.

Під час війни його, як і багатьох українських письменників, вивезли до Уфи. Це була свого роду вимушена еміграція для Сосюри. Далеко від рідної землі він вилив свої почуття до неї у патріотичному вірші "Любіть Україну". Владі така поезія була потрібна, і вона була дозволена. Зате пізніше, коли відпала потреба підносити бойовий дух українців на фронтах війни, за цей вірш на Сосюру посипалися обвинувачення у буржуазному націоналізмі, йому загрожували виключенням з партії. У 1951 р. поет мусив каятися, переробляти окремі слова й рядки.

Невеличкою ілюстрацією ставлення влади до творів Сосюри є той факт, що із 25 поезій друкованих свого часу в одному тільки журналі "Життя і революція" у сучасному 10-ти томнику немає 12-и, себто 48-и відсотків.

Взагалі багатьом творам поета довелося зазнавати сумних метаморфоз.

Часом такі, зроблені на веління партії, зміни були сміхотворні. Але іноді таке змущене редагування та заміна окремих рядків чи слів міняли зміст твору й ніколи не робити його кращим, а навпаки. Так у написаній 1926 р. поезії "Неокласикам" на 1957 р. було змінено аж 4 слова! Якщо Сосюра з болем серця писав у цьому творі: "Хахландія вишнева", а пізніше ці слова було замінено на "Україна вишнева", вірш позбавлявся того специфічного психологічного насищення, яке хотів надати йому поет. "Співці гудка й нагана" звучало сильніше й мало в собі більше значення, ніж обезкровлене "співці труда-титана". "Крайно... Боле мій..." -- це зовсім не те, що "Вкраїно..." Квіте мій..."!

Зате в поемі "Відповідь" змін було куди більше, але про них ніде не було згадано. "Через добу червоних зим" -- (замінено на) зір, Доба -- відрізок часу, як і зима. Також "Червона зима" -- це назва відомої збірки поета. Рядки оригінальної версії поеми "Відповідь" не радять Маланюкові, який перебуває за кордоном:

*і слать на нас містичний гнів,
що нуждарі усіх країв*

Вони звучать краще, ніж змінені:

*і захлинатися од пін,
що злідари усіх країн*

Маланюк жив у Європі. Тому оригінальні слова "Ми і в Європі знайдем вас!" більше на місці, ніж "Ми й під водою знайдем вас!"

"Ми кароокі, молоді" -- взагалі випущений рядок. Але без нього "Ми чорнобриві" рядок, що залишений, взагалі висить у повітрі.

А ось, що випущено далі взагалі:

*Звичайно можна тільки у Львові
Вам так писать і слать громи
на нас у дні оці тривожні...
Але громи у Вас порожні,
А в нас? Ви чуєте: о-у-у...
гude огонь... прийтіть до нас...*

*і у вечірній ніжній час
Вас привітає ГПУ... (1927)*

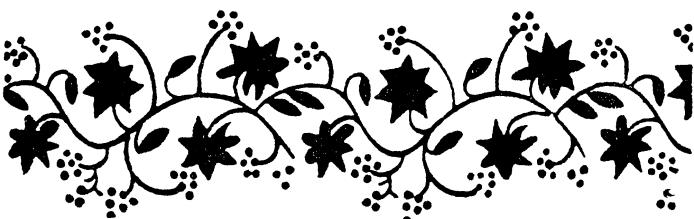
І вся трагедія полягає в тому, що пересічний читач без доступу до першоджерел ніколи не знає, чи перед ним оригінальна версія даного твору, чи, може, вже кілька разів зредагована і змінена.

Найцікавіше те, що й досі ще в оцінці радянських критиків можна знайти згадки про "складний і суперечливий шлях" Сосюри, про "певні суперечності в творчості". Характерно, що такі епітети вживалися саме тоді, коли їхні автори хоч боялися, а хоч не хотіли писати правди.

Тяжко сказати, що страшніше для поета: його справжня фізична смерть, чи смерть духову, коли він зламується і починає писати не те, що хоче, не те, що думає, не те, що миле його серцю, а те, що йому продиктовано згори. Та Сосюра не вмер як поет. Урядовий терор і тиск довели були його до повного нервового розладнання, але не вбили в ньому ліричної душі поета.

Доповідь інженера Миколи Гавриша (колишнього редактора журналу "Молода Україна") "Володимир Сосюра на тлі його епохи" була прочитана на вечорах присвячених В. Сосюрі з нагоди 95-тиліття від дня народження поета.

Вечори відбулися 27-го лютого і 22-го жовтня 1993 року в залі Канадсько-української мистецької фундації в Торонто. Вечори влаштували диктори радіопрограми "Молода Україна" і члени редакційної колегії журналу "Молода Україна".

Володимир СОСЮРА

УКРАЇНА

*Дзвін шабель, пісні, походи,
Воля соколина,
Тихі зорі, ясні води --
Моя Україна.*

*Синь гаїв, поля, світання,
Пісня солов'їна
Ніжний шепот і зітхання --
Моя Україна.*

*I в очах твоїх, кохана,
Міниться і лине,
Сонцем щастя осіяна,
Моя Україна.*

Юрій ГАНАС

ЕЛІКСИР ДЛЯ ДУШІ

Признаюся, що я вагався, чи іхати сто кілометрів на Вечір присвячений 95-літтю від дня народження поета-лірика Володимира Сосюри. Десь в моїй підсвідомості нуртували "два Володьки", принизливе каяття за вірш "Любіть Україну" і ті пеани, за які поет одержав Сталінську премію. Однак, читаючи довідку про поета в книжці Юрія Лавріенка "Розстріляне Відродження", мене заінтригувала поема "Мазепа". Врешті, вирішило мою присутність на вечорі те, що його уряджували члени редакційної колегії журналу "Молода Україна".

Звичайно, як сказав Ол. Харченко в своєму заключному слові, такі вечори самі не з'являються, непадають з неба. На перший букет квітів безумовно заслуговує Валентина Родак, що була не лише ініціаторкою, але й промотором і головною режисеркою цього вечора. Думка про влаштування такого вечора постала в неї після зустрічі з дружиною поета Марією Сосюрою минулого літа в Києві.

У програмі виступив із цікавим словом про поета Борис Біляшівський -- перший секретар з питань культури й інформації посольства України в Оттаві. Він згадав про дуже складні життєві умовини для творчості і прочитав актуальний вірш "Сад", у якому В. Сосюра зобразив тодішній і теперішній стан України.

Вдумливо і зі знанням теми доповідав про поета -- популярного стрункого, кароокого красеня з Донбасу -- на тлі його епохи Микола Гавриш. Програму вечора забагатили мистецькі читання Ірини Стасів (з поеми "Мазепа" і "Любіть Україну"), спомини дружини про поета, що їх чутливо передала Євфросинія Літвінова, ліричні вірші читали Світлана Кукушкіна, Л. Ліщина і П. Шкурка (останній признався, що волів би їх був читати сорок років тому).

Незабутнє враження створив своїм мистецьким виступом артист Ростислав Василенко, особливо читанням-інсценізацією з віршованого роману Сосюри "Тарас Трясило". Кожний з виконавців заслуговує на другу китицю квітів.

Приємною несподіванкою був звукозапис віршів, що їх декламували Володимир і Марія Сосюри. Зокрема особистість дружини поета Марії залишиться в пам'яті як образ незнищимої життедайності української жінки. Їй, безумовно, хотілося б вручити також китицю квітів.

"Нові Дні",
квітень 1993 р.

Учасники вечора, присвяченого 95-тиліттю
від дня народження В. Сосюри.

Зліва направо: Р. Василенко, В. Родак, П. Шкурка,
С. Літвінова, І. Стасів, Г. Біляшівська, Л. Ліщина,
С. Кукушкіна, М. Гавриш,
Б. Біляшівський (Київ, Україна).

Торонто, 27-го лютого 1993 р.

Фото -- Петра Родака.

Володимир СОСЮРА

* * *

*Як не любити рідну мову
і як її не берегти,
коли із нею в даль грозову
ми йшли на бій -- і я, і ти.*

*Коли за кожне рідне слово
в нас слали кулі вороги...
Ми збили з нього злі закови,
щоб ширити щастя береги.*

*Щоб з ним іти в нові походи
до осяйних життя висот...
Бо мова -- це душа народу,
народ без мови -- не народ.*

*Вона для нас як сонця блиски,
що крають ночі каламуть...
Її ми чули ще з колиски, --
то як же мову цю забути!*

*Вона як світла хор в ефірі,
як білий сад, весняний сад...
Ні, ні! Не вірю, я не вірю,
щоб ти забув її, мій брат!*

*I в миру дні, й години бою
її нам треба берегти.
Де б ти не був, вона з тобою
іде звітляжно у світи!*

ВІТАЄМО

*Кредитова Спілка "Союз" вважає,
що наша майбутність -- це наші діти!!!*

І саме тому ми збудували майданчик для розваги наших дітей на оселі "Київ" при центрі культури імені св. Володимира в Оквілі. Але, коли йдеться про ваш фінансовий стан -- то Кредитова Спілка "Союз" не думає, що це теж є дитяча гра. Тепер Кредитова Спілка "Союз" має свій відділ також в Ошаві і в Міссісага, при 26 Еглінтон Авеню Вест.

Зaproшуємо відвідати будь-який наш відділ і стати членом родини Кредитової Спілки "Союз"!!!

Члени Кредитової Спілки "Союз" вірять у велике майбутнє української громади!!!

Наші адреси:

2265 Bloor Street West, Toronto	763-5575
406 Bathurst Street, Toronto	363-3994
31 Bloor Street East, Oshawa	432-2161
26 Eglinton Avenue West, Mississauga	568-9890

НОВЕ УКРАЇНСЬКЕ ПІДПРИЄМСТВО Ігоря Лисика

The Solid Oak Co.

Kitchen Cabinets – finished – unfinished
Oak furniture

848 Simcoe St. South, Unit 2, Oshawa, Ont. L1H 4K8
Tel: 416 – 434-7204   Res: 576-9779

ПЕТРА ВАСИЛЬОВИЧА ОДАРЧЕНКА

-- відомого вченого, письменника і читача
"Молодої України"

з дев'яностоліттям!

Бажаємо сили і здоров'я!
На многі літа!

Члени редакційної колегії
журнала "Молода Україна"

МИКОЛУ ФРАНЦУЖЕНКА-ВІРНОГО,

письменника і радіожурналіста

щиро вітаємо

з 70-тиліттям!

Бажаємо нашему шановному авторові
даліших успіхів у його творчій праці.

Члени редакційної колегії
журнала "Молода Україна"

Микола ВІНГРАНОВСЬКИЙ

* * *

*До порога моєї землі
Поспішай, моя доле строга.
Коле осінь золоторога
Теплі лапи сумних журавлів.
В зачарованій млі на ріллі
Розверсталася сива дорога...
До порога моєї землі
Поспішай, моя доле строга.*

*Віддаю тобі волю свою,
Віддаю тобі силу, доле,
І думок незасніжене поле,
І незлого себе віддаю.*

Іван ДЗЮБА
міністер культури України

НЕЗАЛЕЖНІСТЬ УКРАЇНИ І ПРОБЛЕМИ КУЛЬТУРИ (уривок)

(Доповідь виголошена на симпозіумі "Україна: два роки незалежності", організованому Комітетом українознавчих студій при Йоркському університеті в днях 8-9 жовтня 1993 р.)

З проголошенням політичної незалежності України відкрилися нові можливості для української культури і визначилася нова її роль, як і нові надії та сподівання. Однак ім'я поки що не судилося збутися. Позитивні процеси, які відбуваються, загружають у трясовині економічного розвалу. В катастрофічному стані опинилися ті галузі культури, функціонування яких потребує значних капіталовкладень, -- кінематографія, книгодрукування, періодика... Щоправда, воночас маємо і помітне піднесення в тих галузях культури і мистецтва, де вирішальну роль відіграє талант мистця (живопис, музика, виконавське мистецтво, поезія), -- здобута творча свобода, можливість вільного самовиявлення дають свої результати. Пожавлення помітне і в народному мистецтві, художній самодіяльності. Дається знаки і розширення міжнародних зв'язків української культури. Ніколи в Україні не було стільки міжнародних фестивалів, мистецьких свят і яскравих культурних подій, як нині.

Це ніби суперечить тезі про тяжке, кризове становище української культури. Справді, загальна картина її неоднозначна і суперечлива.

Ta все-таки є підстави говорити про кризу -- однак таку, що зумовлена не лише внутрішньокультурними чинниками, а насамперед суспільно-політичними, економічними, моральними. Руйнація старої, сформованої за тоталітарного режиму, інфраструктури культури не компенсується формуванням нових її елементів, яке майже не дається ще знаки. У злиденому матеріальному становищі опинилися професійні кадри культури, які деморалізуються і депрофесіоналізуються -- в значній своїй частині. Загальна депресія в суспільстві та деморалізація відбуваються і на сфері культури.

Все це -- надзвичайно тривожні симптоми. Адже криза національної культури може обернутися загальнонаціональною деградацією, крахом національної державності і банкрутством ідеї національної незалежності. Процес національного самоствердження неможливий без очевидних досягнень національної культури, без створення значних мистецьких цінностей -- без того, щоб народ став частиною світової культури і світової свідомості. В пляні суб'єктивному у нас є для цього достатній творчий потенціял. Треба зуміти його використати.

На мій погляд, майбутнє української нації значною мірою вирішуватиметься у сфері культури. Політичні та соціально-економічні здобутки, створення

ефективного механізму державності, законодавчі регламентації, тощо могли б забезпечити сприятливі умови для закріплення, поглиблення й утривалення національної ідентичності й національного розвитку, -- але остаточну "санкцію", як і гарантію історичного тривання, все це дістася в культурі, насамперед духовній культурі нації.

Творення, збереження і розвиток культури є головним змістом історичного процесу -- принаймні в тому значенні, що лише здобутки культури здатні зберігати свою актуальність для всіх поколінь людства і таким чином брати участь у постійному самовідтворенні образу людства. В цьому сенсі культура є метапоняттям, яке реалізується в множинності етнічних і національних форм культури, що відбивають багатоваріантність атмосфери (за визначенням відомого українського вченого Анатолія Свідзинського, культура -- це спосіб самоорганізації ноосфери, і таке визначення здається чи не найуніверсальнішим з тих кількох сот, які існують на сьогодні в науці).

Генератором національної культури є суспільно-етнічна система. З другого ж боку, саме у творенні культури і завдяки її почасі вже автономному розгортанню, суспільно-етнічна система досягає зрілості. Культура стає способом вираження національної ідентичності і виявленням сенсу буття народу. Воночас це не лише сукупний продукт духової діяльності, а й глибоко індивідуальний, глибоко інтимний феномен. Творення культури є найорганічнішою самореалізацією особистості, а вільна орієнтація людини-сприймача у сфері культури є найнадійнішою гарантією її духовної суверенності.

З цього погляду українська національна культура є узагальненим вираженням творчих зусиль українського народу, його осягів у світорозумінні, релігії, моралі, художньому мисленні, науці й філософії. І воночас -- способом самореалізації української людини з усіма особливостями її психіки, темпераменту, творчої уяви -- її способом бути українцем і бути індивідуальністю.

Поряд із багатючими осягами в минулому, українська культура мала і болючі втрати, зумовлені субдомінантним, підпорядкованим становищем українського етносу в імперських державах. Імперські режими політично, економічно, соціально і психологічно формували і підтримували комплекс культурної неповноцінності української нації. За несприятливих історичних умов відбувалося руйнування структур -- часом неусталених структур -- національної культури, а відповідно й структури духової особистості, як її конкретного носія і репродуцента. Механізми самопідтримки національної культури мали працю-

вати з величезним перевантаженням, в екстремальному режимі. І зрештою культурна життєздатність української нації неодноразово діставала підтвердження в історії.

Нині вперше в новітню добу світової історії українська нація матиме можливість показати справжню міру своєї культурної продуктивності. І не лише має можливість, а й повинна сповна її користати, якщо хоче бути не бідним родичем, а повноправним членом сім'ї цивілізованих націй світу.

Однак важливо нам усвідомити, що наслідки культурного колоніалізму буде подолати ще важче, ніж політичного й економічного. І не лише тому, що вони мають більшу інерційну силу, що вони глибше сковані психологічно, але також і через те, що в тому інтелектуальному і духовому просторі, де констатує себе українська культура, панівні позиції посідала і ще посідає російська культура. Якщо мати на увазі не окремі сторони культурного життя, і не наявність талантів у тих чи інших видах мистецтва, і не смакові симпатії чи антипатії якихось груп людей, -- а весь обшир культури, її нагромаджений потенціял, надто її інтелектуальні аспекти, наприклад, співвідношення україномовної і російськомовної літератури -- художньої, наукової, мистецької, філософської, -- як оригінальної, так і перекладної, -- а надто ж культурні стереотипи значної частини населення і функціонерів самої сфери культури, не кажучи вже про колоніальну асиметрію успадкованої нами інфраструктури.

Ще й сьогодні живе уявлення, насаджуване давніми й недавніми русифікаторами, уявлення про те, що домінування російської культури в Україні пояснюється її питомими перевагами над українською. Історичні факти говорять про інше: тріумфальний шлях російської культури в Україну розчистило жорстоке державне, імперське насилиництво. Добре сказав про це Жаботинський у своїй полеміці з Петром Струве: "...Навіщо ігнорувати історію і запевняти, ніби все обійшлося без кулака і ніби успіхи російської мови на периферії доводять внутрішню безсилість інородницьких культур? Нічого сінько ці успіхи не доводять, крім тієї старої істини, що підкованим чоботом можна втоптати в землю найжиттєздатнішу квітку".

Однак сьогодні треба сказати, що таке пояснення може бути вичерпним лише щодо початкового етапу експансії російської культури. Насаджена силоміць і добре долянута, вона прижилася на сприйнятливім ґрунті і почала давати плоди, привабливі для українців. Вона стала і залишається самостійним чинником неоднозначним, широкий діапазон впливу якої лежить між полюсами асиміляційності та індуктування української культури. Можна по-різному до цього ставитися, але вона глибоко увійшла в життя українського суспільства, і українська культура мусила виживати в масованому оточенні російської.

Така глибока культурна залежність виходить за межі нормальної взаємодії і містить у собі загрозу утривалення колоніального культурного статусу вже і всупереч політичним обставинам. Водночас у

перспективі вимальовуються і нові небезпеки, породжені механічним перейманням зразків західної маскультури.

Самостійне історичне буття українського народу має бути забезпечено культурно, інакше залишиться ущербним. Ідеється не про витіснення російської культури (це було б самозбідненням!), а про збалансування її присутності -- присутністю інших культур світу. А головне -- про конкурентоспроможність української культури, її здатність давати тон інтелектуальному і культурному життю свого суспільства, адаптувати для суспільства культурну реальність світу.

Михайло ПРОНЧЕНКО

МОЄ ЖИТТЯ

Я родивсь на соломі гнилій,
Мені горе було за колиску,
Серед поля на лоні ріллі
Упивався я сонячним блиском...

Досі бачу я злидні брудні,
Вони гостро мене зустрічали...
Мої краї і роки, і дні
Пролітали в слізах і печалі.

Знов пригадую -- батька, війну...
Знов пригадую роки дитячі...
Як забути мені матір сумну
І цілунки ласкаві й гарячі.

Не забуду я батька очей,
Не забуду садок і тополі
Чув немало я п'яних речей,
У хатині сумній і у полі...

* * *

I пішов я один до мети,
Витер сльози з лиця молодого,
I побачив я інші світи,
I побачив я інші дороги.

Смуток мій під огнями умер,
Встряла міць мені в серце багнетом, --
I не знаю я й досі тепер --
Хто звелів мені стати поетом?!

Я іду -- і не знаю куди,
Зорі падають в душу багряну.
Знаю я: як пожовклі сади,
Теж на лезах осінніх зів'яну.

Апостолово, 1929

Данило СТРУК

* * *

Професор Торонтського університету Данило Струк був коментатором на сесії про культуру під час симпозіуму "Україна: два роки незалежності". Чит. стор. 11.

Проблема національної культури дуже складна. Економічне та технологічно-електронічне звуження світу поважно утруднює плекання "національних культур" поза специфічними фольклорними виявами. Сьогодні майже ввесь світ під впливом однієї масової культури, так званої pop culture, яка після Другої світової війни з Америки і частинно з Англії через музику і телевізію охопила ввесь західний, а то і східний світ. Канаді, Франції, Німеччині та іншим країнам важко втримати якубудь самобутність на рівні популярної культури, чи це в музиці, чи в одязу, чи в їжі, чи в фільмі. На рівні "високої культури", в сферах музики й мистецтва -- вже давно немає помітних національних ознак: Бетговен, Пікасо, Архіпенко -- сприймаються, як загальнолюдські здобутки, хоч і згадується національну приналежність творців. Національна культура лишається майже виключно на рівні фольклорному: народні строї, народнє мистецтво, народні пісні і т.і.

В загальному так виглядає справа всюди. Без сумніву, існують ще різні специфіки в поодиноких державах. В Канаді проблема "національної культурної програми" ускладнена з однієї сторони домінуючим впливом сусіда -- Америки, а з другої наявністю доволі критичної меншості -- одної-третини населення -- французького походження. Державна політика двомовності, багатокультурності, як і різні закони, щоб забезпечити художній ринок канадським творцям -- це способи, якими Канада старається втримати свою національну самобутність у сфері культури. Це не зовсім спиняє навалу американської культури (в сьогоднішній день майже неможливо спинити вплив телевізії, заборонити читання книжок з Америки чи оглядання американських фільмів, а всі ці дії -- це носій американської культури). Отже Канаді лишається підтримувати канадських виконавців, вимагати даний відсоток канадського змісту в програмах та підтримувати двомовність та багатокультурність, як противагу одномовній сумішності культур Америки. Так звана "висока культура" далі інтернаціональна й далі залишається понад цим усім. Канада радіє, коли виконавець з Канади дістає світове визнання, або творець входить в ряди світової культури (Glen Gould, Kurelek і т.п.).

Україна, як і Канада, має дуже подібні проблеми: вплив масової культури (все що треба -- це звернути увагу на всі ті музичні ансамблі, які тепер виступають в Україні, на їх спосіб одягу і т.і.), як також присутність величезного сусіда. Різниця, і то велика різниця, в тому, власне, сусідові. Почуття меншевартости, закорінене в російській психіці по відношенню до реш-

ти Європи, просякає всю сферу мислення і культури. З того почуття виринає вивищення російського (ті всі "великі рускі пісателі, великий Пушкін, адже у західному світі ніхто не каже the great Shakespear) і понижування всього неросійського, і тим паче українського. Це, без сумніву, спрошення стереотипу, але це конче треба усвідомити собі, якщо Україна має колибудь висвободитися з під того пригноблюючого впливу. Додаймо до цього, як сказав міністер Дзюба, ще спадщину останніх семидесяти літ -- де до російського культурного тягару додається ідеологічне цілеспрямовання та цілковита залежність творців культури від держави -- то справа значно ускладнюється. Хвильовий ще в 20-х роках злагув цю проблему російського тяжіння і типічно для Хвильового зафіксував це крилатою фразою: "Без російського диригента наш культурник не мислить себе". До цього, 70 років пізніше, можна додати, що він теж не мислить себе без державної дотації. А грошей на дотації нема. От і проблема: тиск популярної культури, віковічний тягар російської меншевартости, брак фондів у державі. Проблема, як сказав міністер Дзюба, важка, і розв'язка якої гратиме дуже важливу роль в утвердженні української держави.

Анатолій Свідзинський, про якого згадав міністер Дзюба, начеркнув цілу низку проблем і запропонував їх можливі розв'язки в своїй статті "Роздуми з природи програм розвитку української культури" в "Сучасності" за вересень цього року, і я всім раджу прочитати цю статтю. Я за браком часу не маю можливості тут більше про це говорити. Я згідний з його думкою, що потрібна "самоорганізація" народу, віднова в культурі буття. Але тут хочу просто подати пару дуже загальних думок про "політику культури" для України. В загальному я погоджуся з тим, що запропонував міністер культури щодо освоєння культурної спадщини й подолання культурних стереотипів. Це свого роду повторення напрямків Миколи Зерова в літературному диспуті 1925 р., де він закликав на рівні літератури 1) ґрунтівно засвоїти скарби української літератури 2) звертатися за зразками до Європи і 3) мати здорову літературну конкуренцію. Я рівно ж згідний в загальному з напрямками "культурної політики" -- як це представив міністер Дзюба в предметі, в меті, і засобах культурної політики. Я б тільки піддав думку, що не завжди треба наново відкривати Америку. Я вважаю, що модель культурної політики, вироблений в Канаді, можна б пристосувати і в Україні. Це в головному державне втручання (фінансове) в розвиток творців культури (різні дотації, стипендії, гранти для канадських творців культури в різних сферах); підтримка фольклорного струменя (різні дотації на самодіяльні народні фестивалі тощо) і втручання, що (законами) обмежує вплив змісту з Америки

в телевізії, в журналах і т. і., тим самим забезпечуючи присутність даного канадського змісту. Специфіка України, на мою думку, вимагає ще однієї корективи. Це збалансування, про яке говорив міністер Дзюба.

За всяку ціну, всіма засобами Україна у всіх ділянках мусить шукати впливів з-поза Росії. Гасло "Геть від Москви" й далі актуальне.

Raїса ОДОКІЕНКО

* * *

*Я боса йду зеленою росою,
А дід на мене дивиться з-під брів:
Він стереже у трав'яних настоях
Завбливий блиск смугастих кавунів.
Він стереже духмяний, теплий вітер,
Рожевих хмарок зграйку він пасе:
Чи рад, чи ні, -- а вже діватись ніде, --
І стиглу "кавунію" принесе...
Ми так імо з небалакучим дідом, --
Як кажуть, -- аж за вухами ляцить, --
А потім я кажу йому спасибі,
А дід, -- як завжди, -- думає й мовчить...
Бреду назад шумкою осокою,
І оглянувшись хочеться на мить:
Там сивий дід вугластою рукою
Мою дорогу встиг благословити...*

*Не звично в місті цій малій дитині:
Їй сниться ліс, і в синіх квітах луг,
І сине небо, і озера сині,
Й пшоняна каша у бабусі з рук:
Сама у повній іграшок квартири
Бере на кухні в ручечки малі
Привезену від бабці картоплину
З шматочками присохлої землі...*

1980 р.

* * *

*Ще не раз осіння пісня продзвенить,
Раннім ранком в вирій літо відлетить...
Не один туман ще сяде на поріг, --
Ще не раз застануть ночі між доріг...

Побажаю, любий друге, сонця в дім:
Шоб світилось ясно й тепло в домі тім.
Шоб не тільки стрівти щастя, -- а й впізнав,
Шоб тебе хтось щохвилини вірно ждав,

Шоб крізь грози щире серце донести,
Шоб у сірих буднях душу зберегти,
У тяжку хвилину -- руку другу дать, --
І прожити, -- наче пісню проспівати...*

*Хай життя цвіте для тебе, -- наче луг,
Хай один, -- та буде справжній в тебе друг,
І, -- щоб встиг, -- бо буде пізно, -- час летити,
Назавжди, всім серцем, друге, полюбити...*

1985 р.

*Своя я долю запросила в гості --
Накрию їй святкового стола, --
Аби вона на хвилечку зайшла, --
Поговорити хоч зі мною просто...*

*Я хочу подивитись в очі їй, --
Чи то такі вони, як небо, сині,
Лукаві і усміхнено-дитинні, --
Як вже давно примарились мені...*

*Хотіла б я її торкнутись рук:
Чи то такі вони ласкаві і гарячі, --
Як вже давно приснились мені наче
Над білими заметами розлук...*

*Скажи мені словечко, моя доле, --
Чи стрінемося ще десь із тобою, --
Чи прийдеш ти із щастям, -- чи з бідою, --
Скажи мені словечко, моя доле...*

1992 р.

* * *

*От і все... Стукотіли колеса,
І несли мене в ранок і в сніг...
Навіть річки зеленої плесо, --
Лиш в очах залишилось твоїх...*

*Чи було, -- не було, -- чи насnilось?
Наче пролісок цвіт на снігу, --
І малесенька річка розлилась
На закованім в кригу лугу...*

*Не прийду, не скажу, -- не спитаю,
Бо нічого не знаю й сама:
Чи весну я тепер проводжу, --
Чи мене зустрічає зима...*

1992 р.

Раїса Дмитрівна Одокіенко народилася 1949 року в с. Сухорабівці Решетилівського району Полтавської області в родині вчителів. Закінчила Київський державний університет ім. Тараса Шевченка, факультет журналістики.

Поезії вперше були надруковані в 1964 році, в періодичній пресі. З того часу друкувалася часто, окремими підбірками.

Раїса Дмитрівна працює 15 років в Полтавському краєзнавчому музеї на посаді провідного наукового працівника.

Олександр ХАРЧЕНКО

ОДУМІВСЬКА ЗУСТРІЧ -- 93

Об'єднання Демократичної Української Молоді (ОДУМ) -- було створено 1950 року, як виховну молодечу організацію, яка тоді почала діяти у чотирьох країнах, а саме: в Канаді, в Сполучених Штатах, в Німеччині та у Великобританії. Але попіл десятиліть, до спілки з асиміляційними процесами, прикрив діяльність ОДУМ-у в Європі та дуже її послабив у Північній Америці. Багато одумівського членства відсіялося, і на сьогоднішній день в рядах ОДУМ-у, Юного ОДУМ-у і ТОП-у залишилася невелика одумівська сім'я хороших людей, яких не змогли збити із правильного шляху жодні асиміляційні стихії. Діячами одумівського формату гордилася б кожна молодеча (та її не тільки молодеча) організація.

Цього літа ОДУМ влаштував всіх разом п'ять двотижневих таборів: два відпочинково-виховних, один кобзарський, один вишкільний табір виховників юного ОДУМ-у та один табір для сеньйорів. Щороку ОДУМ влаштовує свої зустрічі з українським громадянством в Америці й Канаді на День праці, тобто в день робітничого свята, яке припадає на перший понеділок у вересні. Але практично одумівська зустріч відбувається протягом трьох днів перед Днем праці, і вважається своєрідною кульмінаційною точкою виховно-відпочинкової діяльності, що проходить на літніх таборах ОДУМ-у.

У днях від 3-го до 5-го вересня на одумівській оселі "Україна", біля Лондону, у провінції Онтаріо, відбувалася "Одумівська зустріч -- 93". Розпочалася вона у п'ятницю 3-го вересня розваговою вечіркою, що її для молоді підготувала філія ОДУМ-у Чікаго, одна з передових філій нашої організації.

Протягом майже чотирьох десятиліть у програму одумівських зустрічей обов'язково входили спортивні змагання: з легкої атлетики, з відбиванки, футболу та з інших видів спорту. І як правило, змагання відбувалися в суботу, та навіть у неділю, якщо йшлося про те, щоб визначити першенство із бейзболу або футболу. Але останнім часом змагання в ґольф та кrikет витиснули всі інші види спорту на одумівських зустрічах. Це лише один приклад того, що з бігом часу як у суперечності, так і в організаціях міняються погляди на світосприймання та ставлення до деяких звичаїв і традицій.

На одумівськім бенкеті, що проходив у суботу 4-го вересня у вечірніх годинах, головну доповідь виголосив голова Центрального комітету ОДУМ-у інженер Микола Мороз, на тему другої річниці державної незалежності України, тобто на тему, якій ОДУМ присвятив свою Зустріч -- 93. Доповідь М. Мороза буде видрукована окремо в "МУ". Бенкет на одумівській зустрічі завжди приваблює учасників як молодих, так і людей середнього віку та старших. Кожен має бажання побути в колі своїх друзів, зустрітися з

давніми приятелями, поговорити з ними, послухати головну доповідь, розважитися, послухати українських пісень, поспівати, а молодь потанцювати... А проте і смуток навіває, коли на бенкеті все менше й менше з'являється воїнів одумівського легіону. Програмою бенкету проводив Віктор Ліщина, а потім зі своєю оркестрою "Соловей" розважав публіку співом і музикою. Приємно було послухати танго та інші танки у виконанні "Солов'їв". Шкода, що багато молодих хлопців, та її не тільки молодих, розважалося надворі, з гальбою пива, замість того, щоб танцювати, чи просто бути присутнім у товаристві в залі. У неділю 5-го вересня настоятель української православної церкви святої Покрови в Лондоні отець Володимир Кушнір відправив польову службу Божу в головнім будинку на оселі "Україна" з участию церковного хору під керівництвом Віри Олійник, з участию вірних та одумівської молоді в одностроїх. Після польової служби Божої православний і католицький священики -- отець Володимир Кушнір та отець Зенон Вольницький відправили спільний молебень у другу річницю державної незалежності України, так що одумівська Зустріч -- 93 носила всенародній соборницький характер, що теж багато додавало до Зустрічі ОДУМ-у -- 93.

У концерті, замість одумівських гуртків самодіяльності, як це робилося раніше, виступив вокально-інструментальний ансамбль "Примха" з міста Харкова. Цей ансамбль, в якому співає солістка Леся Пасько, прибув у Канаду на гастролі по містах більшого українського скupчення і своїм виступом на одумівській зустрічі в Лондоні зробив собі добру рекламу. Кожну пісню присутні сприймали з великим захопленням, яке виявляли гучними оплесками.

На концерті в неділю 5-го вересня головну доповідь виголосив магістер Віктор Педенко, член Центрального комітету ОДУМ-у, він же і голова Канадського товариства розбудови України. У своїй промові він проаналізував історичні події, які привели український народ до референдуму 1991 року та висловив свої спостереження щодо сучасної ситуації в Україні, яку він декілька разів відвідав після референдуму. Як член Консисторії української православної Церкви в Канаді, Віктор Педенко підкреслив своє глибоке розчарування з приводу міжусобиць в українських православних і греко-католицькій Церквах. Золотою ниткою через головну доповідь проходила надія на краще майбутнє українського народу. Зокрема він сказав: "Ми, як організація молоді, робимо заходи виховання молоді в Україні. В Донецьку діє філія ОДУМ-у. Робляться заходи відкрити філію ОДУМ-у в Одесі. Тепер обговорюємо можливості влаштувати одумівські виховно-вишкільні табори в Україні літом наступного року на відпочинковій оселі "Просвіти" в

Охтирці, на Сумщині. Та оселя носить назву ідеолога ОДУМ-у -- "Багрянівка". Промовляв Віктор Педенко і до сумління усіх присутніх: "Кожного дня ми повинні себе запитати -- А що я сьогодні зробив, чи зробила для України? Ми не маємо права зневірятися в її світлім майбутнім! Немає такої сили на світі, яка переборола б волю однієї людини. А що ж говорити про волю 50 мільйонів людей?" Захистував доповідач і вірш Дмитра Павличка під назвою "Клятва" і закінчив такими словами: "Ми будемо певні, що наші діти, внуки і правнуки будуть святкувати цей день -- 24 серпня, День незалежності України -- десятки і сотні років після нас, і будуть нас згадувати як тих, що жили у цей знаменний час і в якісь мірі спричинилися до здійснення цієї святої мети!"

Після концерту Микола Співак -- голова Ради директорів корпорації одумівської оселі "Україна" під довготривалі аплодисменти повної залі слухачів подякував Лесі Пасько та музикантам ансамблю "Примха" за участь, подякував головному доповідачеві Вікторові Педенкові за глибоку змістом доповідь та декламаторці, яка прочитала вірш Марії Голод. Цікавим було і дозвілля -- декілька годин часу між

концертом і ватрою -- коли учасники зустрічі розважалися: дехто спортом, інші вели "переговори", а ще інші пікнікували. Ці останні зібралися під лісом двома таборами і проводили своєрідний фестиваль української кулінарії і співу.

Мабуть, найбільш успішною частиною зустрічі була одумівська ватра, яку дуже тяжко описати. Такий вже збіг обставин: зібралися чимало добрих співаків, і гостей з України, і місцевих, і з окремих одумівських філій. Отже -- другий концерт, а тому, що він відбувався біля вогню, він видавався ще більш чарівним, так само як чарівними видавалися і всі учасники та природа навколо. Не знати, як довго ватра тривала б, якби о третій ранку дощ не розігнав учасників.

Одумівська Зустріч -- 93 була успішною, незабутньою і цікавою з багатьох причин, а найголовніше те, що така зустріч дає наснагу тим, котрі працюють на одумівській ниві. Зустріч -- 93 зорганізували брати Ігор та Антон Лисики, Тарас Ліщина, та Михайло Залізняк, при всесторонній допомозі й співпраці членів Дирекції одумівської відпочинкової оселі "Україна". Одумівська Зустріч -- 94 відбудеться в Детройті.

**У хаті кожного одумівця
повинен бути журнал
"МОЛОДА УКРАЇНА"**

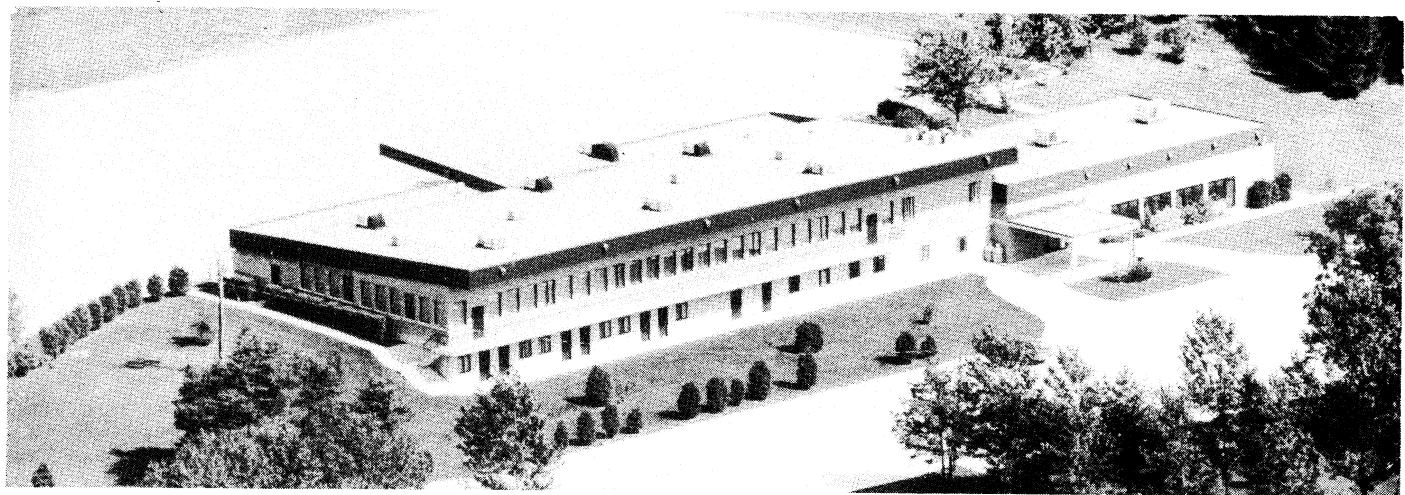

**"UKRAINA" VACATION RESORT INC.
"УКРАЇНА" ВІДПОЧИНКОВА ОСЕЛЯ**

Resort:

R. R. 1 (Gore Road), Dorchester, Ont., Canada N0L 1G0

Tel: (519) 659-2963

Галина ХОТКЕВИЧ
Гренобль, Франція

ПРО ГНАТА ХОТКЕВИЧА

Ось випало мені писати про батька моого, Гната Хоткевича, щоб донести до земляків наших, українців за океаном, вісточку про його життя, про його невпинну, самовіддану працю на шляху збагачення української культури та й про неймовірно жахливі умови як політичні, так і матеріальні, в яких доводилося йому жити і творити.

Думала писати "в формі", як, буває, пишеться: де народився, де вчився, який мав фах, що створив та що по собі залишив, коли помер. Але ж бурхливе, непосидюче життя моого батька в жодну форму не втискається! Дата народження в нього не одна, а дві, як і дві дати смерті -- а це вже належить пояснити: народився він в 1877 році, рано скінчив реальне училище, і для вступу до інституту бракувало йому одного року. Тож він взяв із собою пригосного та й пішов до батюшки, ніби "загубив" метрику. Посиділи вони, побалакали, почастувалися та й став Гнат старшим на цілий рік!

Фах мав батько хіба що не самий престижний на ті часи: в 1900 році, бути інженером-залізничником, та ще й з близкучими проектами, це ніби нині бути конструктором! Але за фахом своїм він не довго працював. А що залишив по собі, що дав народові своєму, то не осягнути отак, в одній статті! Щоб описати всі прояви Хоткевичевих талантів, треба було б написати не одну статтю!

Чула недавно я на Україні, що хтось, промовляючи про Хоткевича, нарахував аж 17 професій, в яких батько ходив провідними стежками та й нам лишив до них ключики...

Не вдається розказати про всі 17 професій, почну хоч трохи, з бандури, бо ще з дитинства зачарувався Гнат грою дядька Павла, сліпого бандуриста, що жив у Деркачах, навкіс від маєтку, де працюваливлітку батьки Гната.

Справив собі бандуру батько у 18 років, а через рік вже виступав з концертом у Полтаві і мав великий успіх. І з тих часів, на все життя, оповила його бандура своїми золотострунами. В щасті і в знегоді була йому вірною помічницею, та до людських душ проводила доріжки -- чарувала, продовжувала захоплювати зачарствілі серця. А ще безліч талантів проявив Хоткевич "через ту бандуру!" Перший виступ сліпих бандуристів гуртом, в 1902 році у Харкові, славетний виступ, що дав перший поштовх до зацікавлення бандурою на всій Україні, сольні та історичні, фольклорні концерти-лекції з бандурою, освоєння та реконструкції бандури за харківським способом гри, композиція унікальних творів, видання підручника для бандури, вищколення за харківським способом полтавської капелі, що стала славетною, та й тепер ще відгукується в історії знаменитої детройтської капелі. Під час її повернення на Україну в 1991 році, у програ-

мі її концертів що не третій твір -- то музика Хоткевича. Але сталося так, що на Україні, крім скороченої, перецензуваної поеми про Байду, не залишилося з тих творів нічогісінько.

Творив Хоткевич також театральні групи. У студентські роки то були самодіяльні вечори, де все -- від постановки і до гудзиків на костюмі -- залежало від молодого, палкого студента.

Потім постав перший робітничий театр, де пульсувала глибинна народня мудрість та талановитість, де гралося виключно на українській мові, що тоді було героїзмом. Театр став носієм української культури, а робітники були освіченими, свідомими її представниками.

Театр, літературна праця, видавництво, потім революційний рух та еміграція до Галичини, численні концерти, лекції, а вже в 1909 році -- створення цілком оригінального "Гуцульського театру", що тепер ще живе і працює там, де й був створений -- у селі Красноїлі. Тоді ж батько вивчив "гуцульську" мову, настільки, що міг писати нею свої найпопулярніші твори.

1912 року повернувся до імперії, де його чекала тюрма -- в Києві, а потім у Харкові. Були спроби відновити "Робітничий театр", перевезти гуцульську групу, щоб показати по всіх усюдах цей самобутній, оригінальний театр. Але Перша світова війна знівчила всі наміри. Вислання за межі України, праця в історичних архівах, повернення до Харкова, викладання, створення хорів, формування першого квартету бандуристів, викладання в полтавській капелі, якою керував В. Кабачок. Знов література, друкування, а потім 1930-ті роки -- винищування всього українського, виключення із спілок, голodomор 1933 року, поступове замовчування, і в 1938 році -- арешт і розстріл.

Закінчилося земне життя Гната Хоткевича, та й пам'ять про нього лише жевріла, подекуди, в серцях людей, котрі знали про його яскраву особистість.

Пройшло півстоліття, і ось тепер в новій, живій Україні воскресає пам'ять про отого знавця у сімнадцяти галузях, до яких він нам проторив стежечки. Тепер над Хоткевичовою спадщиною працює чимало людей, матеріяли про його творчість розкидані по всіх світах, і ось мені якимось чином передалася думка створити в будинку Хоткевича, у Високому, біля Харкова, дім-музей пам'яті батька. Вже зроблені заходи перед державними установами, а думка про скромний музей у Високому переросла в ідею створення музею в самому Харкові, у великому приміщенні, разом з культурним центром, де могли б втілися в життя Хоткевичем проторені стежечки. (Чому б не всі сімнадцять?) При музеї плянується відкрити

школу бандуристів за харківським хоткевичівським способом, майстерню народніх інструментів, концертну залю, театральну групу, бібліотеку.

Всім нам відомо, що коштів на такий замір в Україні покищо немає, але створити його треба -- починаючи хоча б з музею та школи, а далі потроху будувати й інші точки -- толокою, добрими руками, з прихильниками та однодумцями.

І от виникла в мене думка до збудування діяльного, живого музею для живого в душах наших Хоткевича, прилучити наших заокеанських земляків. Так

як неможливо в статтях розповісти про таке насичене діяльністю, непересічне життя Хоткевича, я надумала поїхати до Америки та Канади з "вечорами Хоткевича" -- розповідями, прозірками, фільмом, книгами, з карткою-посвідкою для бажаючих бути членами літературно-мистецького братства при музеї Хоткевича. Таким живим способом зможу познайомити заморських братів з життям Гната Галайди (Хоткевича) та й, може, поназбираю трохи зелених купонів для здійснення музею -- живого осередку української культури.

ДО ЛЮБИХ ЗЕМЛЯКІВ МОЇХ

У жовтні 1938 року в катівнях харківського НКВС був страчений мій батько -- письменник, композитор, педагог Гнат Мартинович Хоткевич. Він нічим не завинив перед людьми, щиро і віддано любив Україну, багато і наполегливо працював. Але ж літня людина, він не розумів насаджуваної тоді комуністичної ідеології, не сприймав її, не співав осанни її провідникам. Це позначилося на його долі. Г. Хоткевича усунули від педагогічної діяльності, перестали друкувати його твори. Родина жила у тяжких умовах -- була позбавлена можливості заробити на прожиття і навіть права на хлібні картки. За один з останніх гонорарів, отриманих від кооперативного видавництва "Рух", батько придбав недобудований будинок у Високому під Харковом, і ми вперше оселилися під власним дахом. Навіть тоді, коли батько потрапив під поїзд і став непрацездатним, у пенсії йому було відмовлено.

Після його арешту з нашої невеличкої оселі зробили гуртожиток, поставили під загрозу великий батьків архів: рукописи, листи визначних діячів культури тощо. Під час окупації Харкова, рятуючи архів, ми вивезли його до Львова, єдиного міста, де погодилися його прийняти, а самі були розкидані війною по світу. Зрештою мати і брат були заарештовані й на довгі рокиув'язнені в мордовських та казахстанських таборах. Мене, ще дитину, вивезли випадкові супутники до Франції.

Тепер я щороку буваю на Україні. Радію з того, що до людей повертається пам'ять про Гната Хоткевича, знову друкуються його твори. Я ж мрію про будинок-музей Гната Хоткевича, про видання книги спогадів про нього і дбаю про це як можу.

Отож звертаюсь з проханням до всіх добрих людей, хто знав Гната Хоткевича, слухав його виступи, зберіг якусь крихту споминів про нього і може написати про це або надіслати якісь документи та фотографії.

Матеріали прошу надсилати на адресу:

254209 Київ-209

вул. Озерна, 8, кв. 84

Галині Хоткевич

З щирою повагою,

Галина Хоткевич.

Галина Хоткевич

-- член жюрі міжнародного конкурсу бандуристів ім. Г. Хоткевича.

Київська консерваторія,

23-го квітня 1993 р.

фото -- Валентини Родак.

Олександра КОВАЛЬОВА

НА КОБЗАРСЬКИХ СТЕЖКАХ

Наша Слобожанщина здавна славилася своїми кобзарями та лірниками. Щодня йшли вони від села до села, від міста до міста, несли не просто пісні, -- формували душу українського народу. Вони були нашою ходячою енциклопедією. Кобзарі та лірники не давали людям забути свою історію, адже офіційна українська історія упродовж століть була заборонена.

Кобзарство -- то була не професія, то було Боже покликання. Щоб стати кобзарем, мало було вивчити пісні та навчитися грати на бандурі -- це тільки перша найлегша умова. Кобзар мав обов'язково бути величним патріотом свого народу, глибоким філософом, людиною енциклопедичних знань. Не випадково Т.Г. Шевченко назвав свою першу книгу "Кобзар", бо саме кобзар був найвищим авторитетом в українській духовності. Тому так любили кобзарів прості люди і так ненавиділи їх гнобителі. Їх переслідували царська влада. Але найстрашніше вчинили з ними російські більшовики. Вони зібрали кобзарів та лірників з усієї України до Харкова, начебто на з'їзд, а потім цих

здебільшого сліпих і стареньких співаків відвезли далеко за місто і вкинули в глибочезне засніжене урвище, звідки жоден не врятувався. Урвалася давня славна традиція...

Харків, котрий був відомою столицею кобзарства, став його могильником. Але живі люди ніколи не згодяться заховати, забути найкоштовніші скарби своєї душі. Тож відроджується сьогодні кобзарство на Харківщині. Великі надії покладають шанувальники давньої традиції на кобзарську школу імені Гната Хоткевича, котра діє при Харківському Товаристві української мови з осені 1992 року. Викладає в ній досвідчений харківський бандурист Віктор Іванович Лобас. Щонеділі йдуть малі кобзарі до харківської "Просвіти", що навпроти пам'ятника Великому Кобзареві, вчитися грати, співати, думати.

Щасти їм!

"Журавлик",
лютий 1993 р.

УКРАЇНСЬКИЙ ФОНД КУЛЬТУРИ
Харківське обласне відділення
310093, м. Харків, пл. Рад. України, 16, 3-й поверх,
кімн. 8. Тел. 22-81-88. Рахунок № 702902 в ХОУ
Житлосоцбанку м. Харкова МФО 351016

УКРАИНСКИЙ ФОНД КУЛЬТУРЫ
Харьковское областное отделение
310093, г. Харьков, пл. Союз. Украины, 16. 3-й этаж,
комн. 8. Тел. 22-81-88. Счет № 702902 в ХОУ
Жилсоцбанка г. Харькова МФО 351016

ра № 94 27.08.92р

ДО ВСІХ УКРАЇНЦІВ В УКРАЇНІ І НЕ В УКРАЇНІ ЖИВУЩИХ!

Харківське обласне відділення Українського фонду культури, дбаючи про відродження національного мистецтва, про виховання національної самосвідомості, зважаючи на внесок ГНАТА МАРТИНОВИЧА ХОТКЕВИЧА у скарбницю української культури, має намір створити музей в будинку, де останні роки жив і працював видатний письменник, бандурист, етнограф, фольклорист, педагог, артист - наш славетний земляк.

Кошти на створення музею просимо надсилати на рахунок
в Україні за межами України
ОПЕРО ХОУ Держбанку м.Харкова
р/р 700161989/702401
МФО 351447, ХOB УФК
"Музей Хоткевича"

ГАЛИНА ХОТКЕВИЧ
дочка письменника

ВІКТОР БОЙКО
письменник

N. KNOTKEVYCH BANDURISTS' ENSEMBLE
c/o Mrs. W. RODAK
(KNOTKEVYCH MUSEUM)
12 MINSTREL DRIVE
TORONTO, ONTARIO
M8Y 3G4
CANADA

Олекса ЮЩЕНКО

ДІЯЛОГИ З "ПОСЛОМ ПІСНІ"

(Павло Муравський)

Олекса Яковлевич Ющенко -- заслужений діяч мистецтв України. Народився 1917 року на Сумщині. Автор багатьох збірок поезій. Живе в Києві.

...А почали ми розмову з ним про чистоту. Може, гніточе чорнобильське лихоліття викликало її? Бо не зникла загроза, що й вода дніпровська може стати отруйною, і повітря, вражене зловісною катастрофою, стане нашим ворогом смертельним...

-- Будемо не втрачати надії, що цього не станеться. Може ж, наука наша порозуміла -- щось винайде для безпеки. Адже загроза чорнобильська не вузько-регіональна, та й світ цивілізований хіба ж не зацікавлений в безпеці? Розум вселюдський мусить служити всьому людству...

-- Отже, для нормального життя мусить бути чиста вода, чисте повітря, чисті плоди, овочі...

-- Як для виконавця пісні -- чиста нота! Як для творця музики-композитора -- чиста народня мелодія: вона ж бо і є криницею, з якої черпали надхнення безсмертні творці музики... От хоч би й мій земляк Микола Леонтович, про якого я дізнався в юні літа...

...Його село -- Дмитрашківка -- від Селевинців (тепер Монастирок), де народився Леонтович, поблизу, та й Тульчин, де жив і працював славетний композитор, диригент і педагог, всього за шістдесят кілометрів.

-- То, певне, такий клімат музично-пісенний у вашому краю, що й Вас захопив та й полонив назавжди!

-- Може, й так! І не лише мене полонив -- от і мій двоюрідний брат Степан Білянський вчився в педагогічному технікумі в Тульчині і співав у хорі Леонтовича в двадцяті роки. Та й мені, молодшому, розповідав про Леонтовича, передаючи своє захоплення і Леонтовичем, і піснею... Він сам навчився грати на скрипці і мене вчив. А скрипку купив мені дядько -- добра душа... Мій батько загинув 1915 року на війні. Мені було тоді дев'ять місяців... матір мою звали Одаркою. І коли я вже бігав восьмилітнім по вулиці, то люди казали: Он побіг Дарчин Павлусь... Так от про скрипку. Футляра для неї не було, і я носив її обережно у вишитому рушнику, притискуючи до грудей... Бо то був безцінний подарунок...

-- А як же матір ставилась до захоплення скрипкою та взагалі -- музикою?

-- Трохи ніби й несхвально, бо якось прийшла циганка до матері, яка саме тоді ткала, і наворожила:

-- Син твій буде добрим господарем...

В мене ж особливого захоплення господарством не було, хоча в дитинстві пас корів, як і всі мої ровесники, своєчасно напував з криниці "Буртячки", прозваної так тому, що ніби бурмотіли джерела.

-- Ті джерела теж, певне, навіювали мелодії...

-- Вся природа наша, як таємнича книга пісні та музики! От хоч би й Довгий яр, що починається поблизу Буртячки. Прислухаєшся і почуєш мелодію. Тихий вітрець приносить її від кущів, трав, від річки Каменки та й від дубового замріяного ліску, що звався "Попова Ода" ... Так і сьогодні назва лишилась в пам'яті й заховала в собі таємницю назви... В ліску цьому теж пас корів, не своїх, звичайно, а чужих -- заробляв на книжку, зошити... А за якихось шість кілометрів, за Дністром, вже Молдавія починалася, як говорили тоді Басарабія... Каменка впадає в Дністер. Згадується, як жадібно пили з криниці корови чисту воду, і сам я пив з неї -- прохолодну, живодайну...

-- Природа навіювала мелодії, а матір теж любила пісню і свою любов, як, власне, всі матері, передавала малому?

-- Матері було важко -- господарство на її руках, але все ж співала часом. Я слухав її пісні переважно сумовиті, як тепер майже кожен музикознавець каже, "мінорні". Село наше -- в горах, прямо Кавказ... в Піщанському районі, на Вінниччині.

-- А чи не складались слова для пісні про село?

-- Такого потягу не було. А от якісь ніби мелодії ворушились в душі... І забажалось мені співати в хорі. Мої родичі співали в церковному хорі, а коли 1922 року церкву закрили, то не могли мовчати і пішли до сельбуду, брали участь у сільському хорі, який організував брат Степан. Це, власне, не сельбуд чи клуб, а невеличка хатка-сторожка біля церкви, жив у ній церковний сторож і дозволяв у ній збиратися хористам. Умовили його: -- Не можем жити без пісні!...

Співали і світські пісні, виконували твори земляка Леонтовича. В цьому ж хорі співав і я -- в альтовій партії. Місце мое межувало з вродливою дівчиною з гарним голосом: вона вільно читала ноти, як книгу, а звали її Мотронна, добавляючи "чорненька", бо таки була чорнявою.

Співали "Щедрика", "Дударика", "Прялю" і вражуючу "Козака несуть" ...

...Він показує мені світлину -- його рідна старенька хата... А мені вже хочеться сказати про неї:

Із цієї невкритої хати

Пісню чути: заспівую мати...

*I від хати йшла стежка пісенна
його матір'ю благословенна...*

-- Якось -- ще далеко до війни -- приїхав у гості до матері. А вона ж не нарадується -- клопочеться, вже й курку зварила.

У нас біля воріт -- криничка. Ось там поставила матір табуретку, збиту сусідом, а на кругленький пеньок, наче на стіл, виставила їжу.

-- Обідай тут. Щоб люди бачили: і ми не бідні...

А коли повернувся з війни, частувала мене, тим що могла дістати, але не на видноті, а в сінях, бо як з вулиці хто побачить -- позаздрить... І не тому так робила, що була скupoю, а тому, щоб ще якась циганка не "наврочила", побачивши важко здобуту їжу...

...Отак ми "побували" біля хати Павла Муравського... Але ще плянуємо побувати в селі з хором. На батьківщині Леонтовича програма концерту -- майбутнього! -- буде складатися цілком з творів Леонтовича...

-- А чи доводилось, шановний маestro, читати Вам слова, присвячені українській пісні Марком Вовчком?

-- Таки ж не доводилось...

Тоді я наводжу довгеньку цитату:

"Кожнісінка пісня наче має і голосом, і словом народ і країну -- має сумну та грізну постать співака і ніжне обличчя вірної співачки; уявляє сиві голови, загартовані у біді спілій, і молодь живучу; ставить перед очима тихії села, степи безкраї, гаї і луки свіжі, ниви родючі, дороги й шляхи битії... Одна пісня тече ДНІПРОМ СИНІМ, друга -- ДЕСНОЮ ЗОЛОТОБЕРЕГОЮ, а третя знов якоюнебудь невідомою річенькою леліє тихенько або озером прозорим пlesкає в бережки травистії, або дзвінкими комишами шелестить десь понад ставом, або квіткою пахучою пишниться і пахне".

-- Яка глибока характеристика! -- вражено вигукує співбесідник -- диригент, професор Київської консерваторії, народній артист України...

-- Яке тонке відчуття пісні... Я маю збірку пісень, записаних цією невтомною трудівницею на ниві української культури. А наведені слова будуть тепер знати і мої хористи. До речі, деякі пісні записані нею і на Вінниччині, в Немирові -- теж краю Леонтовича... І в сусідній, Житомирській нині, області.

-- І, знаєте, Павле Івановичу, імені письменниці, діяча культури, Ви не знайдете в щойновиданому "Енциклопедичному словнику" "Митці України". Вам не віриться? Візьміть цю книгу, що побачила світ у 1992-му році, й пересвідчітесь. Вісім зошитів зібраних нею пісень і на Чернігівщині, і Київщині, на Полтавщині та в інших місцях... Навіть це дає підставу на вшанування славного імені, а редакція "Української енциклопедії" не помітила його. Чи можна проплатити видавцям таку неувагу?

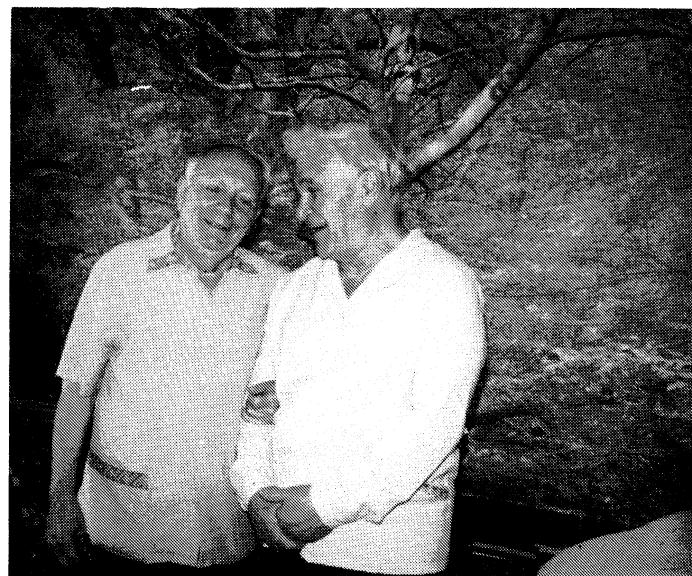
-- В збірнику десь понад двісті пісень, записаних нею. Це ж цілий скарб!... Така неувага спостерігалась часто і в наші часи, коли посадові особи -- міністри культури навіть -- втручались у творчі справи наших колективів -- капелі "Думка", наприклад, замінювали їх керівників, не розуміючи музичної та хорової специфіки, чим багато шкодили розвиткові всієї української культури.

...Зрозуміти природу пісні, "ввійти" в неї, вклести всю свою душу у відтворення її, донести народові його ж, народню, пісню -- то дано не кожному мистецеві, знатцеві -- навіть доброму -- пісні. Павло Муравський щедро наділений природою великим талантом, високим і дивовижним -- нести народню пісню в життя, як одну з найбільших цінностей і співучих документів

історії. Треба мати добре, відчутливі серце, аби "скеровувати" живі людські голоси, щоб передати несказанну гармонію народного твору, з її тонами і півтонами. Кому дякувати має за це народній артист України, лавреат найвищої премії України, осяної іменем вічного Кобзаря, професор Київської державної консерваторії?

-- Мабуть, перш за все, подякувати треба співучому Поділлю та його великому синові Миколі Дмитровичу Леонтовичу. Його сто п'ятьдесят народніх та оригінальних пісень -- то моя, до кінця життя, народня криниця чистої музики, зворушливих мелодій... З своїм хором консерваторії я записав тридцять сім його хорів. Власне, за цю працю і присуджено мені звання лавреата премії імені Шевченка. А шлях до цього визнання був довгеньким -- до нього, може, першим кроком був і сільський хор -- в дитинстві -- і колядування, і ота, куплена дядьком, скрипка... Був перший музичний заклад -- Київський музичний технікум. Важкенъко було -- і вчився, і працював -- трохи матросом, вантажником вугілля, тощо. Такий був час...

Павло Іванович зворушеній спогадом: у тепер трагічному Чорнобилі, в далекі вже -- доатомні літа -- він викладач співу в середній школі. Ніби вода Прип'яті -- тоді чиста, прозора -- відлинула літа, навчання в Київській консерваторії. І навчання і праця -- він не пориває з піснею -- керує ансамблем пісні Українського радіо. А там -- конкурс диригентів, що виділяє його з-поміж інших, і це для нього стає великим кроком в мистецтво -- практику проходить в капелі "Думка", а перед самою війною, 1941 року, його призначено диригентом тієї ж капелі. Потім -- війна. Диригент стає командиром взводу зенітної артилерії... Грізна музика війни продовжувалась, як вічність...

Давні друзі:
Олекса Яковлевич Ющенко та Павло Муравський.
Київ, Україна,
11-го липня 1992 р.
Фото -- Оксани Родак.

Нарешті -- мир, перемога. І вже справжня творча праця. Вона почалася з "Думки", потім шість років очолює капелю "Трембіта", а з 1964 року по 1969 рік диригую в "Думці". І нарешті, консерваторія, де працює і донині.

...Я пригадую виступ капелі "Трембіта", що прибула зі Львова до Києва в листопаді 1957 року. Тоді я познайомився з художнім керівником, заслуженим діячем мистецтв України, Павлом Муравським. Капела виконувала вокально-симфонічну поему "В Карпатах" Романа Симовича на мої слова. За нею -- симфонічну поему Станіслава Людкевича "Наше море", пісні Миколи Колесси, Євгена Козака та А. Кос-Анатольського. Вся програма концерту -- то ніби подих вітрів карпатських, настоящих на травах та запашних смереках...

"В Карпатах" "Трембіта" виконувавла ще 1950 року, про що я дізнався того ж року з газети "Радянське мистецтво" від 7 червня.

Анатолій Кос-Анатольський у статті про поему для хору та симфонічної оркестри висловив своє враження від першого виконання. Ось кілька рядків з тої публікації:

...почесне місце посідає поема для хору і симфонічного оркестру львівського композитора Р. Симовича "В Карпатах" на слова поета О. Ющенка. Хто не бачив Карпатських гір, тому важко передати невимовну, неповторну красу вітчизни славетного Довбуша з її переказами про давніх народніх герой-опришків, які у багатьох брали і вбогим давали.

Примружте очі і слухайте музику Р. Симовича. Перед вами виривають вдалини темносині, суворі хребти Бескидів і Чорногори. Їх верхи вкриті сивиною снігів, повиті хмарами важкої задуми.

Чого ж ви зажурились, рідні гори?

"Посивіли від горя Карпати" -- співає музика.

"Звідки волі чекати?" -- питаютъ сумовиті гори, і глухий відгомін скель несе їх стогін по всій верховині. Жалібно грають трембіти. Їх низькі тужливі звуки кривавлять серце.

*... "Чи туман понад горами стелиться,
Чи крило піднімає метелиця"...*

Якими засобами композитор досягнув чудової мети, яких засобів музичного вислову вжлив він для того, щоб на основі невеличкого розміром вірша поета створити широку розгорнуту поему?

І тут хочеться вслід за Кос-Анатольським віднести ці слова до диригента капелі: якими засобами він користувався, що досягнув поєднання живих людських голосів, аби передати дивним плетивом високого, гармонійного хорового співу і красу та зажуру Карпат. В єдинні хору і музики постала ще одна картина історії.

Я був зворушений виконанням поеми і не міг не підійти до Павла Івановича, щоб подякувати за щасливі хвилини, які перенесли мене в далекі Карпати. І він був щасливий, бо присутні радо вітали його, жвавого, енергійного і такого привітного. Посміхається, витирає хусточкою піт з чола...

-- Я вже давно її виконую. І таке відчуття в час виконання, що й сам перебуваю там, де "туман понад горами стелиться", де сумно озивається трембіта, бо ще не надійшов час веселої коломийки...

І все ж як автор слів, я б тепер дещо підправив би кілька рядків, які мені здаються передчасно "оптимістичними" в кінці твору, хоча цього, може, тоді, в приміщенні кіївської філармонії, захоплені музикою та хором, не помітили слухачі...

Немає вже Романа Аполлоновича Симовича, автора, окрім "В Карпатах", симфонічної поеми "Олекса Довбуш", "Максим Кривоніс", "Гуцульська" -- певне, і він був би такої думки тепер...

* * *

У Павла Муравського багато друзів. Його друзі передовсім, ті, хто люблять пісню. А їх -- не порахувати! І коли за творчі успіхи диригента, керівника хору консерваторії, було висунуто на відзначення державною премією імені Тараса Шевченка, на підтримку цієї кандидатури виступили такі знавці мистецтва пісні, як Анатолій Кос-Анатольський, Іван Семенович Козловський.

Кос-Анатольський озаглавив свій відгук про запис на пластинки творів Леонтовича Павлом Муравським чітко, однозначно: "Чари співу". Ось кілька рядків звідти: *"Він глибоко закоханий у народню пісню, всім серцем відчуває її багатство, вміє розкрити неповторні чари. Його виконавська діяльність... зміцнює авторитет національної культури України за межами республіки."*

Справді як сам диригент, так і його хористи пройнялися найтоншими нюансами творів Леонтовича, вони всі живуть і дишуть думками й почуттями, вкладеними видатним майстром української музики. А треба ж було зуміти керівникові розкрити душу пісні, її чарівника-батька, передати своє надхнення юним студентам, адже його хор особливий, щороку поповнюється новачками, хоча й обдарованими, але ще треба з ними багато працювати, щоб пройнялися вони отими "найтоншими настроєвими нюансами" творів Леонтовича...

До кожної пісні знаходить він особливий емоційний ключ, бо кожна пісня іншого змісту, характеру, як і сама людина...

Буяння природи, сум людини і радощі її, раювання душі -- все в тих піснях. То ж як треба глибоко вивчити, пройнятися кожною мелодією, поєднаною зі словами. Як і твір живопису, пісня має свої світлотіні, свої "тони" й "півтони". Тому-то й "Літні тони" у виконанні колективу Муравського такі розмаїті, багаті, витончені, тому-то й "Дударик" до сліз хвилює слухачів своєю журою, незвичайною силою емоцій...

Іван Козловський у своєму відгукові на працю Муравського визначає, узагальнює значення пісні: *"Праця в мистецтві -- не самоціль: пишу, співаю для себе. Ні! Для суспільства, серед якого живеш, працюєш. Навіть тоді, коли сприймаєш природу, душа твоя звучить, ніби вирає все, щоб примножити і передати близьким, суспільству, народу."*

Павло Муравський вірний у своїй дружбі. Така справжня дружба, взаєморозуміння були між диригентом і славетним Борисом Гмірею. З великим пієтетом говорить він про співака, радіючи його успіхові. "Він однаково неперевершений і у великій музичній формі, і в мініатюрі, всюди досягаючи ювелірної точності у виконанні кожної фрази. В його манері співу захоплює глибока виразність, бездоганна вокальна лінія і кришталевочиста інтонація". Даючи таку характеристику і оцінку майстерності співака, він створює привабливий психологічний мистецький портрет свого величного сучасника, порідненого з піснею. "Це були радісні і щасливі дні" -- каже про той час, коли була записана концертна програма народного артиста з капелюю "Думка" в 1967 році: "Навіть "заспівані" речі у нього звучали завжди свіжко, по-новому, бо мав юну душу, не відчував утоми в пошуках..." А до "психологічного портрета" додає ще риси живої людини: "Струнка постать, легка і гордовита постава... незабутні розумні, ледь, ледь УСМІХНЕНІ очі..."

Взаємно пошанування, розуміння мистецтва, чистота відносин -- ось що єднало двох мистців. Для обох "муза і ліра служили джерелом духової бадьорости".

-- Ці слова я часто повторюю для своїх вихованців: побожно доторкуйтесь до цього джерела, щоб за здрощами чи навіть недовгочасною ворожнечою не замулити його...

Про пісню не раз ділилися ми думками і виступали в пресі зі статтею "Створимо столицю пісні", згадували Густава Ернесакса -- ініціатора Свята пісні в Естонії: за прикладом естонців мріяли про Слівоче поле в Києві, а ще раніше про це ж писали та мріяли Ревуцький і Гміря, Рильський, Сосюра, брати Майбороди, Наталя Ужвій... Остан Лисенко і Сергій Козак... І в ці дні -- важкуваті для мистецтва -- його не покидає мрія про Столицю пісні.

-- Отут би, в Києві, ми могли б зустрітись і з Ернесаксом -- виконати для нього естонську народну пісню, як він виконує нашу...

...Мені випало слухати концерт естонського народного хору десь ще в 1954 році. І тоді був я у захопленні від виконання естонцями нашої пісні, про що свідчить давній вірш "Серця й пісні":

Естонський хор пісні співа
Моєї України,
Що іде за Дунай козак,
Що журиться дівчина.

Про Катерину спів луна
Веселу, кучеряву...
Це, може, в Харків я прибув,
В Чернігів чи в Полтаву?

І серце я своє відкрив
Синам землі і моря,
Братам-естонцям. Хай вони
Повік не знають горя;

А якщо горя крапля хоч
Вам випаде, братове, --

Півкраплі я візьму собі,
Бо їх ви на це готові.

Хай дружба ще міцніш стає
І на землі, і на морі!
...Сердечно як пісні звучать
В естонськім ріднім хорі!

Вірша я передав йому, Густаву Ернесаксу, з посвятою. Десь поміж листами зберігається його подяка. Тільки нещодавно дізнався, що вже немає на світі його, як і білоруського чародія Ригора Ширми, диригента і фолкльориста.

Мені було особливо вислухати захоплену розповідь Павла Муравського про перебування в Естонії хору київської консерваторії, куди його було запрошено 1989 року. "Перед виступом в Талліні ми побували під зводами старовинної таллінської ратуші, де, наче заспівом до наших виступів, перекладач прочитав "Заповіт" естонською мовою. А наш виступ відбувся в найкращому концертному залі "Естонія", після нього хор зустрівся ще з студентами педагогічного інституту. Окрім виступів в столиці, ми ще побували в Нарві та Кохтла-Ярві, де люб'язно приймали нас, уважно слухали концерти, присвячені Тарасові Шевченкові. Програма наша так і звалась "Дума Кобзаря", в ній брав участь наш актор Павло Громовенко.

Павло Іванович не говорив мені про себе, та я знаю з преси, яку високу оцінку отримали виступи, як вшанували його естонці.

Вітаючи його з успіхом, жартома присвоюю йому звання Посла пісні з України...

-- Ні, це ще ранувато з званням! -- відповідає в тон жартові.

Жарт жартом, а таки й реальність! Додати до цієї поїздки ще й перебування в древньому місті Росії Владимири на фестивалі імені Танєєва, а далі вже й за кордоном -- у Швейцарії...

-- Хіба ж не посол?

-- Нехай буде гречка! -- посміхається...

До речі, в тому ж Владимири ще один хормайстер з Естонії Перенс запитав у керівника київського дитячого хору "Дзвіночок" Виноградової Елеонори, що сиділа поруч з ним:

-- З якого металу голоси ваших співаків?

Вона відповіла:

-- Із сплаву двох матеріалів -- матінки-природи і величезної праці, таланту керівника хору Павла Івановича Муравського.

Муравський -- корифей хорового мистецтва. Не знаю, чи хто підрахував, скількох виховав він диригентів, але знаю, як часто озиваються до нього вихідці консерваторії не лише голосами, а й листами -- несуть вони велике мистецтво до людей, вдячні своєму і вимогливому, і сердечному Павлу Івановичу. Я часто зустрічаюсь з ним, але коли й не впадає побачитись з якихось причин, то, почувши пісню -- чи по радіо, чи в програмі телебачення -- так і бачу поруч тієї пісні, поряд з мелодією -- одночасно! -- його... фантазую: ось іде він обіруч з красунею-Піснею, як з сестрою найріднішою...

Він, певна річ, знає собі "ціну", але ніскілечки в нього самозакоханості -- то не в його характері. Він шанує, любить друзів, високої думки про багатьох діячів хорового мистецтва. Пам'ятаю, слухали ми з ним 1968 року хор, яким керував Петро Макарович Гончаров. Я був зворушений виконанням "Тополі" Стеценка, і "Б'ють пороги", і "Літа орел" викликали подив, а "Закувала та сива зозуля" всіх присутніх ніби сколихнула -- в одну якусь мить всі встали, ніби розбуджені громом, і довго вітали винуватця, що викликав такий порив душ...

Розчулений аплодував і Павло Іванович, промовляючи:

-- Ну хіба ж не чародій? Гордитися таким треба, шанувати...

З великим пієтетом говорив про Нестора Городовенка, про його "Думку".

-- Якщо говорити про Посла пісні, то ото він, Нестор, був таки справжнім першим послом: 1929 року його тепло вітав Париж, та "столиця світу", що й було важко догодити: яких тільки велетнів мистецтва не бачила і не чула вона! Отож, навіть Париж був полонений "Думкою" Нестора Городовенка.

-- Мені розповідав мій земляк, видатний артист Степан Йосипович Шкурат, як десь 1920 року зустрілася в Ромні "Думка" з артистами театру Миколи Садовського, що тоді, в серпні, там був на гастролях. Два велетні -- чародій Пісні й Мельпомени -- запам'ятались назавжди -- вони, схиливши голови, стояли перед пам'ятником Шевченкові. Здається, був з ними і автор пам'ятника Іван Кавалерідзе. Таки був! Велика трійця... І звучав могутньо "Заповіт", виконуваний спільно артистами театру і капелянами...

Муравський шанобливо згадує і Дмитра Котка, Олександра Сороку -- друзів свого покоління.

До речі, на прохання Павла Івановича, після концерту Гончарова, я написав невеличке віршоване вітання диригентові -- тоді ж бо саме відзначали ювілей керівника.

Інколи Павло Муравський, дізнавшись про, хай невелику, недугу свого товариша, телефонував і за прошував на черговий концерт, додаючи:

*Пісня все на світі зробить,
З нею добре жити,
Від усякої хвороби
Може ІЗЛІЧИТИ...*

-- Треба б, звісно, "вилікувати", та ритм вірша не дозволяє так сказати! Хай вже буде так "ізлічити" -- воно близько від "лікувати"! Хоч і не до ладу, а -- правда! -- підбадьорює...

Диригент може й посперечатися! Ось читаємо з ним в газеті інтерв'ю кореспондента з Анатолієм Солов'яненком. Співак відповідає на запитання: "Як Ви підтримуєте форму -- піклуетесь про свій голос"? -- Перш за все: постійні вправи, зайняття, правильне навантаження -- ось і всі таємниці. І головне -- не співати те, до чого не лежить душа... Треба вміти говорити "ні", навіть якщо це найвигідніші пропозиції, що дають миттєвий успіх".

Заслужений діяч мистецтв України
Олекса Ющенко у своєму робочому кабінеті.

Київ, Україна,
11-го липня 1992 р.
Фото -- Оксани Родак.

-- Можна й погодитись з тим -- коментує Муравський, що треба співати лише те, що тобі до душі. І все ж, коли хочеш бути співцем чи музикантом, і співати, і грati треба добросовісно. І не лише те, що тобі особисто подобається. Особистий смак одне, а якщо слухач бажає послухати твір, який, може, тобі й не до душі, мобілізує себе, віддай належне слухачеві. Адже те, що тобі дуже подобається, часом, не до душі слухача. Вклади всі свої знання, майстерність, виконай -- і раптом той же слухач пройнявся твором, що був йому ніби чужим, непотрібним. Такий передхідний місточок ти перекинув, і вже залучив до своїх слухачів ще одного чи кількох. Але, звичайно, воля диригента, його смаки, можуть бути вирішальним. Та пам'ятаймо, що й смаки міняються -- в зв'язку з часом, з віком людини... Нічого сталого немає... Така тобі діялектика! Але твори найвищої мистецької вартості часові непідвладні! І вічна народня пісня, що творилася віками.

(Далі буде.)

Олександр ХАРЧЕНКО

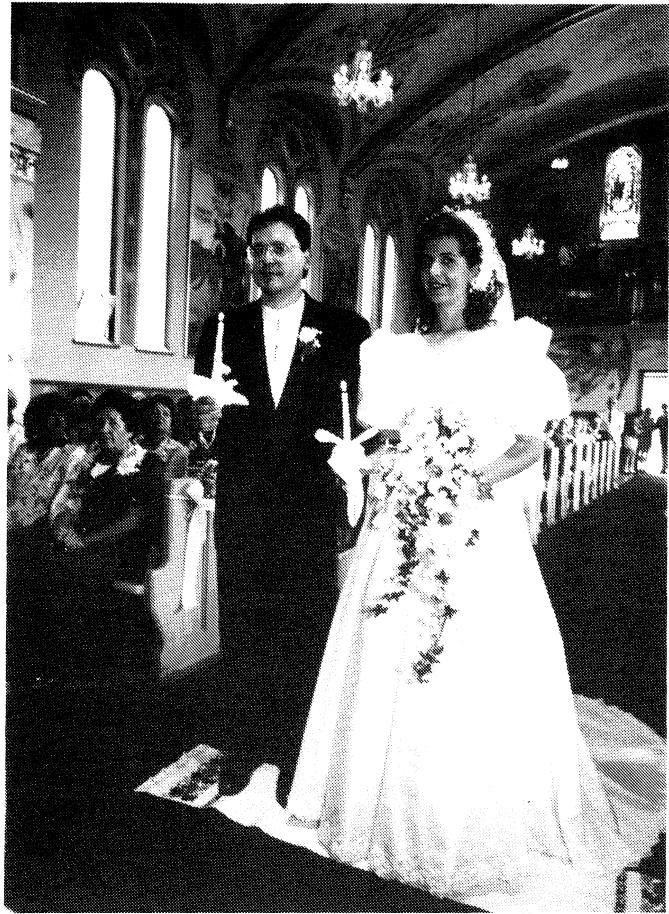
ВЕСІЛЬНІ ДЗВОНИ АНАТОЛІЯ Й ОКСАНИ

У Торонто, в неділю, 4 липня 1993 року, відбулася радісна подія -- одумівське весілля. О другій годині чудового соняшного дня в українській православній катедрі святого Володимира настоятель катедри протопресвітер Петро Бублик повінчав Анатолія Луценка з Оксаною Родак. Обоє молодята виростали й виховувалися на одумівських таборах, де пізніше й познайомилися, будучи виховниками, інструкторами та членами команди. Молодий, Анатолій, син Анатолія й Зіни Луценків, народився в Нью-Йорку, потім переїхав у штат Іліной, а згодом в Індіяну, в місто Елкгард, а молода, Оксана, донька Петра і Валентини Родаків, за народженням, вихованням і освітою -- торонтянка. Обоє молодята здобули вищу освіту: Анатолій -- інженер-плановик міста, Оксана -- магістер музикознавства, професійна піяністка, бандуристка і диригент.

На вінчанні гарно співав катедральний хор під диригентурою Нестора Олійника. Катедру заповнили батьки молодята, рідні і хресні, їхні родини, п'ять пар дружбів і дружок та весільні гости з Торонто і з інших міст Канади, з Америки та з України.

Весілля, на якому гуляло десь біля трьохсот осіб, відбулося у прекрасному престижевому Центрі культури імені св. Володимира, на оселі "Київ", біля Торонто, тобто у найкращій українській залі в околиці. У фойє гралі бандуристи (Роман Демеда, Орест Скляренко, Таїя Ящишин і Борис Дяконов), а при вході в залю гостей широ вітали батьки і молоді пара.

Після того, як гости засіли за столи, і пара за парою, під музику оркестри "Соловей" (добре обізнаної у весільних справах), в залю ввійшли дружки і дружби, а за ними і молодята (Оксана у чудовій мережаній весільній сукні, Анатолій в такого ж стилю сорочці), яких, згідно з давнім українським звичаєм, батьки привітали хлібом-сіллю -- весілля почалося. Гости, як і скрізь весільні гости, почали дзвонити об тарілки, але весільний староста їх повідомив, що молоді цілуються

На фото Петра Шкурки:
вінчання в православній катедрі св. Володимира.

лише один раз. Повторення можливе тільки при умові, що ті, хто домагаються виконання цього ритуалу, повинні заспівати пісню про любов, і заспівати так, щоб і зміст пісні і виконання сподобалися молодим, а тоді вже будуть і поцілунки. Так воно й було: першу пісню виконали дружки, потім дівчата з Чікаго, потім інші... так що гірко не було.

Усні привіти склали: старший дружба -- Юрій Швець; від ОДУМ-у -- Віктор Ліщина; від чікагської філії -- Орися Завертайлло, яка між іншим, сказала, що свого часу філія ОДУМ-у Торонто полонила нашу Ларису Яскевич, а тепер прийшла наша черга зреваншувати, і забрати Оксану в Чікаго; від філії Торонто -- брат молодої, доктор Тарас Родак; від членів ансамблю бандуристів імені Гната Хоткевича -- Орест Скляренко;

від учителів -- Петро Шкурка; від генерального консульства України -- Роман Лунь, який, крім привіту ще й заспівав, тож, щоб не було гірко, молоді поцілувалися. Вітала також бабуся Евфросинія Літвінова. Було багато й письмових привітів. Деякі зачитав господар свята: від Павла Муравського, диригента хору Київської державної консерваторії, від Миколи Чорного-Досінчука і від Ганни Принц.

Люба Оксаночко!

Сердечно вітаємо Тебе з одруженням! Бажаємо щасливого, найкращого, найдовшого сімейного життя! Співаємо многая літа!!!

Сім'я Павла Муравського,
Київ, Україна.

Ми приєднуємося до лаконічного вітання шанованного маestro, хоч пан Чорний, головний редактор журнала "Бандура" звертається до обох від імені Школи кобзарського мистецтва в Нью-Йорку.

Дорогий Князю Анатолію!

Дорога Княгине Оксано!

...Ви поєднались з благословенням Божого, як також з благословенням Ваших батьків. Це одна з три-

валих запорук щастя в подружжі. Ви є обоє діти українських батьків, походите з однієї культури, виростали в українському середовищі, що дає Вам колосальну мету життя. "Щастя", каже Леся Українка "тим гарне, що вічно летить". Це піднесення духа до ідеалу!

Невичерпним джерелом щастя є любов -- одне до одного. Рівнобіжно дуже важкою є й любов до Бога, бо вона дає духовий спокій, спрямовує наші думки і почування вгору до краси і добра, до правди Христової. Друге джерело щастя -- це любов до Батьківщини. Думки і праця для народу виведе Вас із вузького кола хатніх інтересів і розкриє широкий світ з усім багатством культури народу. Тому користайте з того багатого джерела радості.

Від мене, дружини, дочки Ліди і від усіх бандуристів бажаю Вам щасливого спільногожиття на славу нашої незалежної України і на радість Ваших батьків!!!

Зворушливі слова надіслала Ганна Принц, родичка родини співака Бориса Гмири.

Перстень, який колись надів на руку Вірі Августівні Борис Гмиря, а через десятиліття ним обручилася і я з своїм чоловіком, ми даруємо тобі на щастя, на долю, на велику любов. Хай буде так!

Дай тобі, Боже, небесної любові, спокою, щасливого материнства. У добрі і щасті, в незгоді й смутку будь вірною, доброю і терпеливою. Зумій поєднати материнство із суспільною творчою працею. Пам'ятай! За тобою не тільки Канада і батьки та діди в ній, за тобою і Україна з прадідами, прекрасна Україна, яка тебе вже пригорнула до себе, обласкала. Україна, де твоє, мое і всіх нас безсмертя!!!

Всім серцем, думками з тобою в цей день, люблячі тебе,

*Віра Августівна,
Ганна Василівна,
Олександр Никодимович.*

Мама молодого Зіна Луценко висловила вітання молодим і подякувала отцю Петрові за вінчання та всім рідним і знайомим, які прибули на весілля здалика і зблизька. Почала вона українською мовою, а потім заговорила по-португальському. Не знаю, що вона говорила до amigos, які її розуміли, але коли вона закінчила словами -- "muito obrigado", вони -- amigos -- влаштували їй гучні овації.

Англійською й українською мовами говорив батько молодої інженер Петро Родак. Звертаючись до молодої пари, він сказав: "Ваші батьки старалися дати вам освіту, прищепити вам любов до української культури, історії, до української мови. Щоб цю любов скріпити, ми застосовували різні методи, водили до української церкви, до школи, посилали на курси українознавства, на літні табори ОДУМ-у... Обоє ви стали свідомими українцями, і були активними в українських організаціях, в ОДУМ-і, у громадсько-церковному житті..." Далі батько молодої, вітаючи новоодружених, висловив надію, що молоді, "створивши нову родину, найменшу клітину в нашему суспільстві, підкріплять і нашу націю, бо якщо здоров'я родина то здоров'я й нація".

На завершення "офіційної" частини весільної програми зворушливе слово подяки сказав молодий, а потім дві пісні виконали бандуристи Петро і Ліда Китасті.

Десь біля одинадцятої години вечора подали другу вечерю -- широку декоративну "панораму" з фруктів та різних страв. Але то вже інша тема.

Вітаємо Анатолія й Оксану з вінчанням і пересилаємо цією дорогою наші найкращі побажання щастя, здоров'я, успіхів у житті та праці.

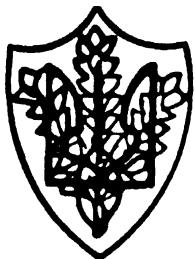
Допис закінчуємо словами із віншувальної листівки, що її написала й намалювала мисткиня Лариса Іванова з України:

*Не впади, порошино, на весільну стежину,
де зійшлися дві долі в житті!
В ці хвилини святкові, на яснім рушникові,
Вам єднатись навік, молоді!!!*

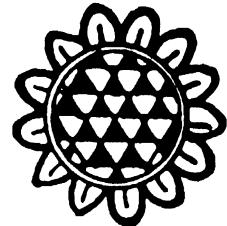

Гість з Торонто у квартирі-музею народного співака Бориса Гмири.
Д-р В. Медвіцький, Г.В Принц, О.Н. Комаренко
і В.А. Гмиря.

Київ, Україна, м. лютий 1993 р.

СТОРІНКА ЮНОГО ОДУМУ

НЕ ТРЕБА!

Присвячую Федорові Бойку

З тих пір, як у календарі не стало
Ані жовтневих свят, ані "Аврор",
А Україна вже з колін усталася,
Почула слово я -- "голодомор".

Як важко зараз навіть уявити
30-ті смертоносні ті роки.
Не те, щоб якось вижити, а й жити.
Щоб правди гіркоту нести в віки.
Роками людську пам'ять не зітерти!
Знедолений мій український люд
Від голоду примусили померти
Армади комісарів і приблуд.
Хай в пам'ять мертвих гірко

"плачуть дзвони",

Не треба більше жовтнів і аврор!
Бо вся душа моя немов холоне,
Коли я чую знов -- голодомор.

Таня Шамрай, 12 років,
с. Бутівка,
Городнянський район,
Чернігівська область.

ЯКЩО ВИ

не допоможете своїм дітям,
ніхто за Вас того не зробить!

МОЛОДЬ

-- МАЙБУТНЄ НАЦІЇ!

Творчість юних харків'ян

ЧЕКАЄМО ЗИМУ

Гарно восени в лісі,
Все навколо вкрито листям.
А дерева і кущі
В золотому мов плащі.
Хмари темній пливуть
І дощі до нас несуть.
Ми чекаємо зими --
Вкриють землю килими.

Дмитро Безін,
СШ № 150, Харків.

Я ПРОЩАЮСЬ З МИЛИМ ЛІТОМ

Знову осінь,
Жовте листя.
І тепла немає,
Але ж сонце
Ранком в вікна
Ще привітно сяє.
Я, мов ластівка лечу, --
Місто сяє
Жовтим світлом.
Я прощаюсь з милим літом:
"До побачення!" -- кричу.

Дмитро Кириленко,
СШ № 150, Харків.

ОСІНЬ

Знову осінь, ясніє надворі,
В жовте листя убралися ліси.
І хвилюється серце, не в змозі
Осягнути такої краси.

Павлик Удовенко,
СШ № 148, Харків.

СМІХОВИНКИ

Учитель сказав своїм учням, що ставитиме запитання. Хто відповів на перше, на друге відповісти не буде.

-- Перше запитання: скільки волосин у пуделя?

Один учень підняв руку і сказав:

-- Двадцять сім тисяч чотириста дев'яносто сім.

-- Звідки ти це знаєш?

-- Це вже друге запитання, на яке я відповісти не повинен.

***

-- Тату, купи мені барабана.

-- Ти й без барабана не даєш мені заснути. А якщо купити барабан, не уявляю, що буде.

-- А я буду барабанити, коли ти заснеш.

***

-- Знаєш, мамо, сьогодні на питання вчителя ніхто не зміг відповісти.

-- А що він спитав?

-- Він спитав, хто розбив вікно.

***

Бабуся: -- щось сьогодні дуже нудно.

Онук: -- бабусю, хочеш, я заховаю твої окуляри, а ти їх шукатимеш?

***

-- Мамо, наш учитель ніколи не бачив коней!

-- Невже?!

-- Я намалював йому коня, а він питає: "Яка це тварина?"

"Журавлик",
Харків, Україна.

Юні бандуристи.

Гурток дітей "Фіялка" (керівник Ізабелла Крива)
під час виступу у залі "Полтава".

Курітиба, Бразилія,
10.08.1990.

Двохлітня Олеся,
доня Теда і Олени (Багнівської) Кук,
серед лану пшеници.

Елкгарт, Індіяна (США).
липень 1992 р.

Лист з України

Добрий день!

Мене звати Наталка. Живу я в Україні. Мені 10 років. Навчаюсь в 5 "б" класі.

Я живу з татом і мамою в місті Долинська. У мене є кішка Аза і два попугайчики. Їх звати Ташка і Машка. Хочу листуватися із дівчинкою або хлопчиком моого віку.

В школі ми вивчаємо українську, російську, англійську мови. Англійську мову я почала вивчати в цьому році, тому листи хочу одержувати написані українською мовою. Я після уроків в школі ходжу вивчати хореографію. Наш ансамбль називається "Подарунок". Ми танцюємо народні танці.

Моя адреса:

Україна
Кіровоградська область,
місто Долинська,
вулиця Шевченка 65,
Скибинюк Наталці.

До побачення! Жду листа.

У СПРАВІ КАНАДСЬКО-УКРАЇНСЬКОГО ФОНДУ БОРИСА ГМИРІ

Шановна пані Валентино!

Мене обрадувала Ваша оповістка в журналі "Молода Україна" (ч. 416-417) про фонд Бориса Гмири, створений Вами і Вашим чоловіком у серпні 1992 р. Сердечно вітаю Вас обох за шляхетний вчинок. Хай же Ваш фонд дебеліє щедрими грошовими внесками наших людей.

На перший раз висилаю чек на 50 амер. дол. і прошу Вас, ласкава пані, вислати мені дві касетки неперевершеного в українському світі славетного БОРИСА ГМИРІ. А може у Вас є арії з опер наспівані Б. Гмирею? Будьте ласкаві і напишіть мені.

Боже щастя Вам.

З привітом,

*Дмитро Кірев,
Гошен, Індіяна,
1-го квітня 1993 р.*

Шановний п. Дмитре!

Дуже зраділа, отримавши Вашого листа. Це був перший лист у справі фонду Б. Гмири, і перша пожертва у сумі 50 амер. дол. від читача журнала "Молода Україна".

За Ваші щирі побажання і щедрий дар сердечно дякую.

Листа у справі касеток Вам написала. Гроші за касету отримала. Дякую.

Бажаю Вам міцного здоров'я і всього найкращого.

З пошаною,

*Валентина Родак
(відповідальна за фонд).*

Дорога п-і Родак!

З великою приємністю прочитав у англомовній газеті "Вісті з України" (ч. 23, 1993 р.) про Фонд Бориса Гмири.

Мені пісні в його виконанні дуже подобаються, особливо виконання "Взяв би я бандуру". Я вперше почув цей прекрасний голос на платівці у 60-их роках.

Недавно купив відео "Най-мичка", яке видало "Пролог" і нарешті мав нагоду побачити співа-

ка "живого". Дуже шкода, що відео не найкращої якості.

Бажаю Вам багато щастя у цьому новому намірі допомогти родині.

Прийміть мою скромну допомогу у сумі 20 дол.

З пошаною,

*Леонард Кравчук,
Вінніпег, Манітоба,
3-го серпня 1993 р.*

КАНАДСЬКО-УКРАЇНСЬКИЙ ФОНД БОРИСА ГМИРІ

Фонд Б. Гмири створено Валентиною і Петром Родаками у серпні 1992 р. Кonto при українській кредитовій спілці So-Use в Торонто, номер 1405160 відкрито у грудні того ж року. На конто вже є \$730.00. Пожертви склали:

В. і П. Родаки		\$150.00
(Торонто, Онт.)		
Микола Мороз		150.00
(Торонто, Онт.)		
В. Родак		360.00
(з продажі касеток)		
Дмитро Кірев		50.00
(Гошен, Інд., США)	(амер.)	
Леонард Кравчук		20.00
(Вінніпег, Ман.)		

Радо приймемо пожертви всіх, що бажають допомогти у цій справі. Пожертви всіх шанувальників співу Бориса Гмири будуть видруковані в українській пресі, і посвідки на "Income Tax" (25 дол. і вище) будуть вислані при кінці року.

З повагою і вдячністю,

*Валентина Родак
-- відповідальна за фонд,
та Олександр Харченко
і Тарас Родак
(голова торонтської філії ОДУМ-у)
-- помічники.*

Листи і пожертви просимо надсилати на таку адресу:

BORYS HMYRIA FUND
c/o Mrs. W. Rodak
12 Minstrel Drive
Toronto, Ontario
M8Y 3G4

ПРО ФОНД БОРИСА ГМИРІ

Усвідомлюючи велич і значення постаті Бориса Романовича Гмири у світовій музичній культурі, його надзвичайно велику вокальну і епістолярну спадщину та скрутне становище, в якому опинилося це духове надбання українського народу, родина артиста розпочала справу створення Фонду.

Цю ідею підтримали вже і підписали засновницьку угоду міністерства культури, освіти, зовнішніх економічних зв'язків, телерадіомовна компанія України, АН України, Вінницький політехнічний інститут, Український банк "Відродження", банк "Україна" АК, газети "Літературна Україна", "Вісті з України" (англомовна), родина Родаків (Торонто, Канада).

Фонд Бориса Гмири має на меті реставрувати і переписати на авдіокасети та платівки з якісно новим покриттям 550 музичних творів української, російської та західної класики, створити серії відеофільмів про життєвий і творчий шлях співака, заснувати і проводити кожних 3-4 роки міжнародний конкурс співаків-басів ім. Б. Гмири, реставрувати речі, документи, відремонтувати квартиру Гмири, створити музей, видати епістолярну спадщину співака.

1992 року в місті Торонто (Канада) створено канадсько-український фонд Бориса Гмири. Засновниками його є Валентина і Петро Родаки.

Кошти на підтримку Фонду й квартири Бориса Гмири у Києві передали з Канади такі особи (сума грошей в амер. дол.):

з Ошави --

родина Ю. Лисика \$100.00
Віра Ворскло 40.00

з Торонто --

родина П. Родака \$250.00
Павло Глушаниця 120.00
Євфросинія Літвінова 100.00
д-р Євгенія Пастернак 10.00
(на квіти на могилу
Б.Р. Гмири)

з Монреалю --

Симон і Теофан
Куклевські \$40.00

ЩИРА УСІМ ДЯКА!

(Адреса фонду на 3-ій сторінці обкладинки).

УХВАЛИ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ "СЛОБОЖАНЩИНА: ГОЛОДОМОР 1932-1933 рр."

УХВАЛА № 1

23-24 квітня 1993 р. в м. Харкові відбулася науково-практична конференція "Слобожанщина: голодомор 1932-1933 рр.".

На конференції вперше зібралися науковці, які досліджують різноманітні аспекти голодомору, та свідки лихоліття з усіх областей України. Заслухавши виступи, учасники конференції дійшли висновку:

1. Документи, дії державних посадових осіб того часу, а також покази свідків підтверджують, що голодомор 1932-1933 рр. був заздалегідь запланованою акцією, спрямованою на знищення української нації, тобто це був акт геноциду українського народу, внаслідок якого було знищено 8-10 млн. українців.

2. Вважати злочинною комуністичною ідеологією, яка привела до покріпачення українського народу, геноциду, а також до масових репресій.

3. Вважати конкретними винуватцями голодомору в Україні партійно-державну номенклатуру і її конкретних лідерів: Леніна, Сталіна, Косіора, Калініна, Чубара, Петровського, Постишева, Молотова, Кагановича, Вагера, Балицького, низку секретарів обкомів КП(б).

4. Вимагати міжнародного суду над призвідцями і провідниками голодомору, щоб з'ясувати причини та наслідки, а також присуду творцям ідеології геноциду в Україні.

5. Створити в Україні пантеон пошани пам'яті жертв геноциду.

6. Щоб запобігти подібним злочинам, вимагаємо від Верховної Ради прискорити розгляд питання про приватизацію землі.

7. Вимагаємо від владних структур до вересня ц.р., коли всенародно вшануватиметься пам'ять жертв геноциду, змінити назви вулиць, майданів, міст, господарств, підприємств, установ, які ще й досі носять імена катів українського народу, демонтувати їх пам'ятники.

8. З метою ціленаправленої роботи по розбудові та зміцненню Української держави, вимагаємо від владних структур замінити стару колоніяльну адміністрацію на національно-патріотичну.

9. На знак вшанування жертв геноциду просити Верховну Раду встановити день пам'яті загиблих -- день національного трауру.

10. На найбільш пожвавлених магістралях, що зв'язують Україну з Росією, при в'їзді в Україну насипати пам'ятні кургани жертвам голодомору зі встановленням на них пам'ятних знаків.

1932-1933 рр.: Леніну, Постишеву та іншим.

3. Побудувати капличку біля Хреста пам'яті жертвам голодомору.

4. Перейменувати "Молодіжний парк" на "Меморіальний".

5. Встановити пам'ятник жертвам голодомору на місці, де горить вічний вогонь героям революції.

6. Створити відділ голодомору в історичному музеї.

7. Встановити пам'ятник кобзарям, що їх знищила компартійна кліка 1934 року.

УХВАЛА № 2

Ми, учасники науково-практичної конференції, заслухавши виступи науковців та покази свідків, дійшли висновку, що геноцид українського народу 1932-1933 рр., а також голодомор 1921-1923 рр. цілеспрямовано провадив шовіністичну політику Російської імперії щодо України.

Згідно з нормами міжнародного права, за дії державних посадових осіб відповідає держава, що вони її представляють.

Зважаючи на те, що сьогодні РРФСР оголосила і насправді є правонаступницею СРСР, вона несе моральну, юридичну і економічну відповідальність за геноцид українців та зруйнування нашої економіки.

На підставі викладеного вимагаємо від Російського уряду -- покаятись перед українським народом за скоений злочин та компенсувати втрати за зруйноване господарство.

Пропозиції щодо Харкова та області:

1. Замінити назви вулиць, скверів, підприємств, що носять імена катів українського народу: Постишева, Петровського, Косіора, Чубара, Калініна, Леніна тощо.

2. Знести пам'ятники та меморіальні дошки вождям тоталітарної системи та організаторам голодоморів 1921-1923 рр. та

O. ВЕРЕТЕНЧЕНКО

1933

Український, збіджений народе!
Україно, -- мати січова!
Де твої знамена і клейноди?
Де твоя державна булава?
Вже давно не чути серед степу
Орього клектання угорі,
Славу про Хмельницького й Мазепу
Не співають сиві кобзарі.
Тільки чути -- брязкання кайданів
В Соловках, в Сибіру, в Колімі, --
То козацька нація гетьманів
Гине у московському ярмі.
Де поділись -- усмішка весела
І купальські вогнища дівчат?
Де поділись українські села
І садки вишневі коло хат?
Щезло все в голодному пожарі:
Матері дітей своїх жеруть,
Божевільні люди на базарі
Людське м'ясо людям продають!
Щезло все... І всходи на руїні
Бенкетують п'яні вороги,
Українці ж мрут на Україні,
На Байкалі, в темряві тайги...
Hi -- ми ще повстанемо, як хмара,
Hi -- ми ще ударимо, як грім,
І коли за все приходить кара,
То якої ж кари треба їм?!

Бл. п.

**ОЛЬГА ВІННИЧУК
(СУХОДОЛЬСЬКА)**

2 липня цього року, не доживши одного дня до 63 років, після затяжної і тяжкої хвороби відійшла від нас працьовита членка відділу Союзу українок сл. пам'яті Оля Вінничук.

Із Волині, де народилася, через Східну і Західну Німеччину пройшла Оля тяжкий, тернистий шлях. 1951 р. одружилася з Іваном Вінничуком і в тім же році емігрувала до Канади. Поселившись в м. Лондоні, Іван і Оля працювали для прожиття та знаходили час і для національно-громадської праці. Від 1956 р. і по 1988 р. покійна працювала при стерилізуванні хірургічних інструментів. Оля була взірцевою дружиною, люблячою мамою і бабусею. Понад усе любила своїх внуків Алекса і Надю. Шанували Олю і колеги по праці за її до кладність і працьовитість.

Похоронні відправи у заведенні *Needham* і в церкві відслужив о. прот. Віталій Метулинський. Співав хор під диригентурою Віри Олійник. Довга колона авт супроводжала домовину з тілом покійної на українську дільницю кладовища *Mt. Pleasant*.

Відповідальність за тризну взяли на себе членки відділу з головою Галиною Володченко при допомозі кумів і друзів. Господарем був зять Анатолій Терентій. Крізь сльози з пошаною і любо в'ю говорив Анатолій про свою

покійну тещу-маму Олю. Співчуття родині склали Л. Олексієнко, П. Гах, М. Співак, О. Блошинський і Г. Володченко. Анатолій подякував о. прот. Віталієві за теплі слова про покійну та за похоронні відправи: хорові за спів, жінкам відділу ім. кн. Ольги, кумам і друзям за приготування тризни; сестрі Ванді, яка залишила родину в Німеччині і прибула до Лондону щоб доглянути свою хвору сестру. Подяка всім, хто склав пожертви на фонд поборювання рака та на фонд "Дітям Чорнобиля", всім хто вислав квіти, картки співчуття та своєю присутністю розділив тяжку родинну втрату.

Залишила Оля мужа Івана, доню Марусю Терентіїв з мужем і дітьми Алексом і Надією, шістьох сестер в Німеччині та двох братів і дальшу родину в Канаді.

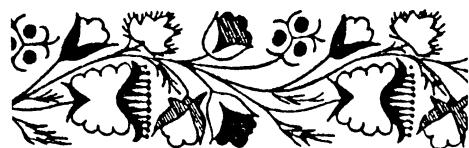
В 40-ий день панаходу за спокій душі покійної відслужив о. В. Кушнір в переповненій церкві при співі хору на чолі з Вірою Олійник. Разом з родиною молилися всі, щоб душа Олі знайшла місце, де праведні спочивають.

Коротке слово сказали Микола Кошман і Галина Володченко. Подякували о. Володимирові за відправу, хорові, членкам відділу кн. Ольги зять Анатолій і муж Іван. Велике спасибі Л. Олексієнкові за приготування зали для тризни. Молитвою і співом "Вічна пам'ять" закінчили поминки.

Збірку на пресу провели А. Ноженко і Л. Койляк. На бажання родини зібрані гроші порівну розділені між "Вісником", "Прометеєм" і "Молодою Україною".

Пам'ять про тебе, дорога посестро Олю, буде довго жити серед тих, хто знову тебе. Вічна тобі пам'ять!

Н. Кузьменко

СВІТЛОЇ ПАМ'ЯТИ

ОЛЕКСАНДРА

ТИМОШЕНКА

(сина Трохима й Оксани)

У Торонто, 7-го вересня 1993 року упокоївся св. п. Олександр Тимошенко, залишивши в смутку і горем прибиту дружину Проню (Броніславу, з якою прожив 51 рік), синів Олександра й Василя, невістку Лесю та п'ятеро внуків -- Надю, Марку, Касандру, Павла й Ерика.

Нелегке життя мав покійний Олександр Тимошенко. Народився він 30-го серпня 1914 року у місті Хорол на Полтавщині. На дев'ятому році помирає його мати, а на десятому батько. Малий Олександр разом з братом Василем і сестрою Марусею стає сиротою (старших братів Андрія і Миколу влада висилає на Сибір). Малолітнього Олександра до колгоспу не приймають; в 30-их роках виганяють з хати. Олександр примушений шукати деінде кращої долі. Залишаючи у тітки брата і сестру, він чіпляється на поїзд та іде на Донбас шукати роботи. Але й тут тяжко з роботою. Згодом, він возить цеглу на будові, працює в копальні, а вечорами ходить до школи і закінчує курс електротехніка.

Під час Другої світової війни Олександр повертається до свого рідного міста Хорол і 1942 року одружується з Пронею Ковал'чук. Доля не щадить Олександра й Проню -- німці насильно вивозять їх на роботу в Німеччину. Молода пара тікає, попадає знову в німецькі обійми, опиняється у Дахав, працює на фабри-

(Закінчення на 3-їй стор. обкл.)

ЛИСТИ ДО РЕДАКЦІЇ

***

24-го серпня 1993 р.

Пані В. Родак, м. Торонто.

Шановна пані Валентино!

Дуже прикро, що майже два роки ми не мали можливості написати Вам листа і подякувати Вам за ту величезну увагу, яку Ви приділили нам, коли ми перебували в Торонто. Це непорозуміння сталося через те, що ми не мали Вашої адреси і не знали, куди відправляти листи. І зараз я радий, що маю можливість відповісти цю прикру помилку завдяки п. Тетяні Романишин, яка зараз перебуває в Києві.

Ми з великою вдячністю згадуємо Вас і всю Вашу родину, пам'ятаючи безмежну щирість, з якою Ви приймали нас в Канаді. Саме завдяки Вам ми взнали і побачили багато нового і незнайомого. Без Вашої опіки і турботи наше перебування в Торонто не було би таким цікавим і насиченим.

Ми так скоро поїхали з Торонто, що навіть не мали нагоди особисто подякувати Вам.

Хочу побажати Вам і Вашій родині здоров'я, щастя, успіхів, щасливого подружнього життя Вашій дочці Оксані.

Від імені всіх дев'яти зичу добра.

Руслан Дейниченко.

***

Шановний пане Петре Родак!

Харківська обласна організація Товариства української мови ім. Т. Шевченка "Просвіта" започаткувала видання україномовної дитячої газети "Журавлик". Вийшло 4 номери. З вересня місяця цього року вона буде виходити двічі на місяць. Газета буде поширюватись не лише у Харківській, а і в інших областях Східної та Південної України.

Вона розрахована на дітей 9-14 років, але матиме також додаток для старшоклясників та батьків і вчителів об'ємом 2-4 сторінки. На сьогоднішній день ціна паперу та видавничі розходи (набір, друк, аренда приміщення, утримання редакції тощо) настільки високі, що газета не може продаватися по собівартості й потребує допомоги. Крім того, в найбільш зросійщені області України (Кримська, Луганська, Донецька) редакція має намір поширювати газету безкоштовно, або по чисто символічній ціні.

Просимо Вашої допомоги. Крім коштів, нам потрібен комп'ютер для набору газети, факс, ксерокс.

Будемо вельми вдячні Вам за підтримку першої у Східній Україні дитячої україномовної газети.

*Голова ХОО ТУМ
ім. Т. Шевченка "Просвіта",
професор А. Кіндратенко.*

Україна

Харківська обласна організація
Товариства української мови
ім. Т. Шевченка "ПРОСВІТА"

310002, Харків-2
вул. Сумська 44/2
тел. 45-10-20
р/р 000700316

у Фрунзенському ДК ПББ
м. Харкова, №. 136301315

***

Шановна п-ні Валентино!

Випадково потрапила до нас газета з України. Переглядаючи її сторінки, зауважили Ваше фото і дуже цікавий допис за Вас і Вашу діяльність.

Вітаємо Вас!

Аж не віриться, що на Україні читають за ОДУМ. Пророцтво Івана Багряного сповнилося, шкода, що він не дожив до цих днів.

Одноразово хочу подякувати Вам за фотографії, що Ви зробили в Києві з нашого родича.

З пошаною,

*Олександр Багнівський,
Елкгарт, США.*

Шановний редактор Леоніде!

Щиро Вам дякую за цей чудовий журнал "Молода Україна". Мені було дуже приємно отримати його від Вас. З великою наслодою я читаю цей журнал. З великою повагою до Вас, Володимир. На все добре!

*Володимир Тарасюк,
Ямпіль, Україна,
Вересень 1993 р.*

***

24-го серпня 1993 р.

Редакції журналу
"Молода Україна"!

Шановна редакціє!

На Сумщині багато знають про діяльність ОДУМ-у -- організації, засновником якої був наш земляк Іван Багряний. З великою увагою читають у нас Ваш часопис "Молода Україна", дізнаючись з нього про новини культурного життя українців Канади, про невідомі сторінки нашої історії, інші події.

Також хотів би через Ваше видання подякувати подружжю Романишиних, Ярославу та Тетяні, завдяки яким ми дістали останні числа "Молодої України".

Студенти Сумщини з величезним задоволенням читали б ОДУМ-івський журнал, якби Ви надсилали декілька примірників на таку адресу:

244030 Україна
м. Суми
вул. Пролетарська 68/43

З подякою і побажаннями
плідної праці,

R. Дейниченко.

ВІТАННЯ З ПРЕКРАСНИМ СВЯТОМ

Вельмишановні пані Валентино і пане Петро Родак!

Щиро вітаю Вас і всю Вашу родину з цим прекрасним святом -- Днем незалежності України.

Дожили ми з Вами до цього історичного Дня і вже до другої його річниці, хоч інколи з півночі віють такі крижані вітри, що душа в тривозі: чи не вимерзне наше жовте жито на тлі блакитного неба?...

І все ж я думаю, що таки цього разу -- не вимерзне! Нічого путного не виходить у наших ворогів.

Спасибі, дорогі, за Ваш особистий великий внесок у культуру українську, в мистецтво й позитивну політику. В українотворення.

Бажаю Вам і Вашим рідним щоденних успіхів і чудового здоров'я!

З пошаною --

Ю. Пригорницький,
Київ, Україна,
14 серпня 1993 р.

Юрій Пригорницький
-- журналіст з Києва.

СВЯТО ДЕРЖАВНОСТИ В МІННЕАПОЛІСІ (США)

В місяці серпні в Україні, як також в діаспорі, українці відзначали другу річницю проголошення вільної незалежної України. З тієї нагоди в українських церквах Міннеаполісу й Сейнт-Полу відслужено молебні за Україну та її народ.

29 серпня 1993 р. відбулося свято Державності в залі церкви св. Константина, яке влаштували відділи УККА та УАКРада Міннесоти. Голова УАКРади, Люба

Менжега відкрила свято вступним словом, а Тарас Підгайний продеклямував вірш П. Василенка "Гімн українському народові". Доповідь на тему "Чотири доби української державності" виголосив Антін Семенюк.

Далі були деклямації дітей: Наталка Кушнір -- вірш "Українські діти на чужині", а Марко Кушнір -- вірш "Київщина". Вірш О. Олеся "На День державності" продеклямувала Ольга Хоролець.

Український громадський хор "Дніпро" під керівництвом Кіри Цареградської виконав: "Гей, маршують вже повстанці", "Я сьогодні від вас від'їжджаю", "Ой у лузі червона калина" обр. О. Кошиця, "Україно, любов моя" муз. І. Шамо, соліст Михайло Даниленко та "Наливаймо, браття" обр. Кіри Цареградської. Акомпаньатори: Аня Гриневич і Петро Цареградський.

На закінчення хор та присутні відспівали "Ще не вмерла Україна".

Ольга Змага-Хоролець

ПОПРАВКА

"Молода Україна" за липень-серпень 1993 року, ст. 8. У третім параграфі мало бути: "...подаємо список управи оселі "Україна":

Голова -- Микола Співак
1-ший заст. голови --

Іван Шевченко

2-гий заст. голови -- Василь Бенько

Управителька -- Віра Жидовка

Україномовний секретар --

Ігор Лисик

Англомовний секретар --

д-р Юрій Лисик

Фінансовий секретар --

Дмитро Ноженко

Скарбник -- Григорій Яремченко

Вільні члени -- Микола Жидовка

Михайло Залізняк

Микола Кошман

Контрольна комісія --

голова Андрій Шевченко

члени: Михайло Чіх

Микола Жидовка

(молодший)

Представники ТОП --

США -- Василь Карпенко

Канада -- Олександер

Блошинський

У четвертім параграфі мало бути: "на чолі з пані Маргаритою Овчаренко".

Св. п. О. Тимошенко

(Закінчення зі стор. 31)

ци. У Німеччині Олександер з дружиною пробули до кінця 1945 року. Рік пізніше народжується син Олександер, а в 1947 році вся родина переїжджає в Бельгію, де св. п. Олександер працював 5 років в копальні.

У 1951 році родина Тимошенків виїжджає в Канаду і поселяється в місті Торонто, де в 1954 році народжується другий син Василь.

Світлої пам'яти Олександер був добрим батьком і дідусям, брав активну участь та підтримував різні громадські організації, як ОДУМ, КУК, СКВУ, а в молодших роках був болільником футбольної команди "Тризуб". Був також три роки скарбником в Українській Національній Раді та прикладним членом громади української православної катедри св. Володимира від початку приїзду в Торонто.

Хай канадська земля буде йому легкою, а пам'ять про нього завжди з нами.

***

Родині св. п. Олександра Тимошенка, дружині й синам з їхніми родинами висловлюємо найсердечніші співчуття.

Вічна пам'ять Олександрові Тимошенку!

Редакція й адміністрація
журнала "Молода Україна".

Про фонд Бориса Гмири
(Закінчення зі стор. 29)

Усі, хто бажає допомогти у підтримці Фонду, а також з питаннями і порадами можуть звертатися на адресу:

252001 Київ-1
Хрещатик, 15, кв. 33
тел. 229-17-07
Віра Августівна ГМИРЯ
Ганна Василівна ПРИНЦ

MOLODA UKRAINA

If not delivered please return to:

Box 40, Postal Station "M"
TORONTO, ONT., CANADA
M6S 4T2

Ціна 2.50 дол.
в США і Канаді

N. - J. SPIVAK LTD.

1158 Wonderland Road
LONDON, ONTARIO
N6L 1A6
(PRE-MIX CONCRETE)

Чи Ви відновили вже
передплату на 1994 рік?
Зробіть це якнайшвидше!

W
S

LENNOX

DEALER

SNIH

HEATING & COOLING LTD.
LONDON, ONTARIO

WALTER SNIH
President

Telephone
(519) 649-4964

УКРАЇНСЬКА КНИГАРНЯ

WEST ARKA

BOOK & GIFT STORE

ОЛЬГА І АНДРІЙ ЧОРНІЙ
і син АНДРІЙ -- власники

- Книжки, журнали, газети, пластинки, машини до писання.
- Різьба, бандури, вишивки, полотна і нитки до вишивання.
- Обруси і полотна з українськими взорами в гуртовій і подрібній продажі.
- Біжутерія, кераміка і криштали.
- Висилка пачок до всіх країн.

"АРКА ЗАХІД"

2282 Bloor St.W. Toronto, Ontario M6S 1N9
Tel. (416) 762-8751

ШВИДКО І ДЕШЕВО, "КОБЗА" ПЕРЕШЛЕ В УКРАЇНУ:
ВІДЕОКАМЕРИ, ВІДЕОМАГНІТОФОНИ, КОПІЯРКИ, ФАКСМАШИНИ,
ТЕЛЕВІЗОРИ, КОМП'ЮТЕРИ, АВТОМОБІЛІ, МЕДИКАМЕНТИ, ХАРЧІ,
НОВІ І ВЖИВАНІ РЕЧІ

ЗА ВІТАЙТЕ ДО "КОБЗИ"! ЧЕКАЄМО НА ВАС!

3253 LAKESHORE BLVD. WEST, TORONTO, ONTARIO M8V 1M3
TEL: (416) 251-9110 FAX: (416) 253-9515

Travel & Tours

626019 ONTARIO LTD.

СПЕЦІЯЛІЗУЄМОСЯ У ПОДОРОЖАХ НА УКРАЇНУ.

МАЄМО КВІТКИ НА ВСІ АВІАЛІНІЇ
ДО БУДЬ-ЯКОЇ КРАЇНИ СВІТУ

TEL: (416) 503-0530

3253 LAKESHORE BLVD. W., TORONTO, ONT. M8V 1M3